

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

**PROJEVY DELIKVENCE NA ZŠ A MOŽNOSTI
PŘEVÝCHOVY MLADISTVÝCH DELIKVENTŮ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**DELIQUENCY AT PRIMARY SCHOOL AND
POSSIBILITIES OF REEDUCATION OF JUVENILE
DELIQUENTS.**

Autor:
Elena Žemličková

Vedoucí práce:
Mgr. Renata Jandová

České Budějovice 2007

ANOTACE

Téma: Projevy delikvence na ZŠ a možnosti převýchovy mladistvých delikventů

Autor: Elena Žemličková

Diplomová práce 2007

Charakteristika práce:

Téma mé diplomové práce odpovídá současnému celospolečenskému problému výskytu patologických jevů u mládeže. Teoretická část se zabývá termínem delikvence, jejími determinanty způsoby řešení sociálně patologických jevů u nás i v zahraničí.

V praktické části je zpracován průzkum výskytu sociálně patologických jevů, průzkum rodinného zázemí a trávení volného času mládeže ve věku od 13 do 15 let. Tento průzkum je prováděn formou dotazníku.

Cílem mé práce je zjistit, jak se na patologickém chování může podílet vliv rodinného prostředí, využití volného času, případně jiné skutečnosti.

ANNOTATION

Subject: **Delinquency at primary school and possibilities of reeducation of juvenile delinquents.**

Author: **Elena Žemličková**

The subject of my thesis reflects contemporary all-society problem of pathologic aspects of behaviour of young people. Theoretical part of my thesis deals with term delinquency, its determinants and also with techniques of solving pathologic phenomenon both in our republic and foreign countries.

In practical part you can find survey about socially pathologic features, the importance of family background and leisure time activities of teenagers between 13-15 years. This survey was made by questionnaires.

The aim of my thesis is to find out the impact of family background on pathological behaviour of young people, their free time activities etc.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto absolventskou práci zpracovala samostatně za použití veškeré uvedené literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách

V Jindřichově Hradci 18. února 2007

Elena Žemličková

Děkuji paní Mgr. Renatě Jandové za poskytnutí odborné konzultace a cenných rad při vypracování a sestavení této práce.

Dále děkuji ředitelům a pedagogům základních škol a především panu Mgr. Pavlu Vítkovskému, řediteli Výchovného ústavu v Jindřichově Hradci.

Elena Žemličková

OBSAH

	strana
ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1. DELIKVENCE	9
1.1 Vymezení pojmu.....	9
1.2 Poruchy chování	11
1.3 Formy poruch chování	14
1.3.1 Neagresivní	14
1.3.2 Agresivní.....	23
2. DETERMINANTY DELIKVENTNÍHO CHOVÁNÍ.....	29
2.1 Vnější.....	29
2.1.1 Rodina.....	29
2.1.2 Škola	33
2.1.3 Volný čas	35
2.1.4 Etnický původ	36
2.2 Vnitřní.....	37
2.2.1 Osobnostní faktory.....	37
2.2.2 Věk.....	40
3. PŘÍČINY A PODMÍNKY VZNIKU DELIKVENCE.....	42
3.1 Sociální kontext	42
3.2 Vliv médií	42
4. ŘEŠENÍ SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ U NÁS	44
4.1 Zákon o sociálně-právní ochraně dětí.....	44
4.2 Institucionální výchova.....	45
5. PŘÍKLADY ŘEŠENÍ DELIKVENCE V ZAHRANIČÍ.....	49
5.1 Projekty podporující vstup na trh práce.....	49

5.2 Policejní ochraňování komunity	50
PRAKTICKÁ ČÁST	51
1. CÍL.....	51
2. HYPOTÉZY	52
3. VÝZKUMNÝ VZOREK	53
4. DOTAZNÍK.....	54
5. METODIKA	55
6. VÝSLEDKY VÝZKUMU A JEJICH ANALÝZA.....	57
7. VYHODNOCENÍ HYPOTÉZ.....	78
8. ZÁVĚRY PRAKTICKÉ ČÁSTI	81
ZÁVĚR	83
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	85
PŘÍLOHY	88

ÚVOD

Téma své práce jsem si vybrala proto, že již čtyři roky pracuji na dohodu jako vychovatelka ve výchovném ústavu v Jindřichově Hradci. Moje matka zde pracuje jako zástupce ředitele pro školy (Praktická škola a Odborné učiliště). V ústavu jsou děti, které vyžadují specializovanou péči pro poruchy chování. Při své práci v tomto ústavu se setkávám s patologickým chováním. Stále častějším projevem patologie chování dívek je agresivita dětí a zneužívání návykových látek. Rodinné anamnézy těchto dětí ve většině případů ukazují na nefunkčnost rodin, v extrémních případech na jejich absenci. Velice často zde byli klienti umístěni pro záškoláctví, a potulku. Děti uvádějí v rozhovorech, že často vyhledávali partu a její normy chování preferovali před normami svých rodin.

Téma dětské delikvence mne zaujalo natolik, že jsem se rozhodla podrobněji prozkoumat vzorek dětí, které mají to štěstí, že vyrůstají v péči svých rodičů a mohou spolurozhodovat o svém volném čase. Zjistit, jak tyto děti vnímají své rodinné zázemí, jak jsou rodiči vedeny a zda se i zde objevují prvky patologického chování a delikvence.

TEORETICKÁ ČÁST

1. DELIKVENCE

1.1 Vymezení pojmu

S tímto termínem se setkáváme v mnoha odvětvích a v mnoha literaturách, přičemž každý autor definuje termín delikvence z jiného hlediska a používá mnoho různých definic. Proto se pokusím tento termín objasnit.

Etymologicky pochází termín delikvence z latinského delinques, což označuje „toho, který se dopustil přestupku“. Termín delikvence byl původně pojmem právnickým, v poslední době však zakotvil nejen v sociálních vědách, ale i v psychopatologii.

„Tímto termínem se označuje antisociální chování, které může, nebo nemusí, být spojeno s právními důsledky, přičemž delikvencí se zpravidla rozumí mírnější porušení právních nebo morálních norem, zejména dětmi nebo dospívajícími, zatímco termínu kriminalita se používá již pro závažné přestupky, trestné činy, u dospělých osob.“ (Koudelková, 1995, s. 35).

Kriminologie definuje delikvenci jako širší pojem nežli kriminalitu. Vedle ní sem zahrnuje i činy jinak trestné, které spáchali nezletilci a osoby trestně neodpovědné pro nepřičetnost. Do pojmu delikvence řadí i přestupky.

„Delikventní chování může představovat jednotlivý delikventní akt, jedinou epizodu mnohanásobných nezákonných činů, příležitostné, ale i opakující se delikventní aktivity či stálý delikventní způsob života. Delikventní akty se mohou pohybovat od závažných trestných činů k relativně menším přestupkům, které se stávají deliktem jen v důsledku nedospělosti dítěte.“(Koudelková, 1995, s. 35-36).

Vedle termínu DELIKVENCE užívají autoři další výrazy, které s delikvencí souvisí nebo vytváří kategorie delikventního chování jsou to např.:

- mravní narušenost
- sociální narušenost
- emoční narušenosti

„V pedagogice se setkáváme s termínem mravní vada, od kterého se přešlo k označení **mravní narušenost**“..... (Koudelková, 1995, s. 29), protože narušeností se vyjadřují jen funkcionální poruchy a vadou se rozumí defekt.

„Mravní narušenost je porucha je v oblasti vyšších hodnot, jež může být podmíněna rozdílnými faktory.“ (Koudelková, 1995, s. 30).

V psychologii se setkáváme s termínem **sociální narušenost**. „Pro sociálně narušeného delikventa je příznačná především jeho vzájemná spolupráce s ostatními členy delikventní skupiny při provádění delikventních aktů, přičemž delikventní komunita svému členu zajišťuje status i potřebu uznání za jeho chování. Někteří autoři se domnívají, že sociální delikvent je zpravidla psychologicky normální osobou, neboť se předpokládá, že chování delikventa, který je členem sociální skupiny, bývá v souladu se vzorci chování, platnými v oné zvláštní sociální komunitě, do níž se zařadil.“ (Koudelková, 1995, s. 32-33). Sociálně narušený delikvent by neměl mít prokazatelné emoční problémy, jeho osobnost by měla být normální, jeho nesnáze by byly pouze důsledkem nevhodných výchovných podmínek jeho sociálního prostředí. Jeho převýchova by vlastně nebyla ani nutná, stačilo by začlenění do zdravého výchovného prostředí.

„K psychologické terminologii patří také pojem **emoční narušenost**, jež bývá někdy synonymicky označována jako neurotická delikvence. Základní rys této kategorie spočívá v tom, že většina přestupků do ní spadajících bývá provedena spíše individuálně než kooperací s delikventní komunitou. U emočně narušeného delik-

venta funguje svědomí, které jej dosvědčuje pocity viny, úzkosti či sporadickou svědomitostí.“ (Koudelková, 1995, s. 33-34).

Emočně narušený delikvent má oproti sociálně narušenému vážné osobnostní problémy a z hlediska převychovy představuje vysoce náročný úkol. Zde vidíme, že existuje několik základních dimenzí delikventní činnosti.

1.2 Poruchy chování:

Některé učebnice a skripta pedagogiky (např. Edelsberger, Kábele a kol, 1988, s. 89) označují delikvenci jako třetí kategorii poruch chování. Poruchy chování jsou zde rozděleny takto a vycházejí z hlediska společenské závažnosti:

Disociální poruchy jsou nejméně společensky nebezpečné a jsou spíše krátkodobými výstřelky v chování jedinců, často typické pro určitou věkovou kategorii. Mezi disociální poruchy bývá řazen dětský vzdor, lhaní, drobné krádeže, útěky.

Asociální poruchy jsou závažnější než disociální poruchy, ale ještě nedosahují intenzity ničení společenských hodnot. Patří sem útěky, záškoláctví, krádeže vázané na starší věk, negativismus a závislostní chování. Podstatná je motivace, intenzita poruchy a její dopad.

Antisociální poruchy jsou ty, které porušují veškeré normy společnosti, tedy i právní. Vyznačují se největší mírou společenské nebezpečnosti a nejvyšším stupněm narušení chování. Jsou spojeny s výraznou agresivitou a primárně motivovaným násilím škodit. Jsou trestně stíhatelné jako přestupky nebo trestné činy.

„Poruchy chování jsou definovány jako opakující se a trvalý vzorec disociálního, agresivního a vzdorovitého chování, který porušuje sociální normy a očekávání přiměřená věku dítěte (krádeže, rvačky, krutost vůči lidem a zvířatům, opakované lži, záškoláctví, útěky z domova). Jako poruchu chování nelze hodnotit jednorázové (nebo jen jednou či dvakrát se opakující) přestupky.

Tam, kde porucha není stabilizovaná, může jít jen o impulzivní projev vyplývající z dětské nezralosti, lze rozvoji vážnější poruchy časté pouhým krátkodobým poradenským vedením rodiny zabránit.“ (Říčan, Krejčířová a kol. 1997, s. 178).

„Poruchy chování dělíme na **socializované**, kdy má dítě přímé vazby v rodině i mimo ni, a na **nesocializované**, kdy v podstatě jakékoliv hlubší vztahy a zejména vztahy k vrstevníkům chybí. Někdy bývá ještě připojováno kritérium agresivity a dále i vazba na prostředí.“ (Říčan 1997, s. 178)

Toto dělení užili už v roce 1947 i R. L. Jenkins a S. Glickemanová (1947).

Dospěli tak ke dvěma vzorcům osobnosti delikventů.

„**Chování socializovaných** bylo interpretováno jako adaptivní, neboť jejich delikty byly pojaty jako prostředky pro dosažení žádaného cíle. Podle Jenkinse byly tyto děti v delikvenci vychovány. Toto chování lze charakterizovat neschopností dosáhnout uspokojení společensky přijatelným způsobem v důsledku defektů podmínek v jejich prostředí.

Chování nesocializovaných se naopak pojímá jako maladaptivní neboť jejich agresivní činy jsou v podstatě jen impulzivní reakcí na frustraci. Takto deformovaná osobnost se utváří vlivem zanedbání dítěte v jeho nejranějším období vývoje a následným neúspěchem dítěte vytvořit významné vztahy v dětství.“ (Koudelková, 1995, s. 30-31).

Poruchy chování mohou být podmíněny psychologicky nebo rodinně.

Psychologicky podmíněné

Delikventní chování je projevem **náhradního uspokojení** v momentu, kdy je dítě citově deprimované nebo vyjadřuje určité potřeby, které jiným způsobem ve svém prostředí vyjádřit nemůže, velmi často jde o potřebu pozornosti a uznání. Dítě se cítí v rodině nebo mezi vrstevníky izolováno a odmítáno. Někdy může být delikventní chování i výrazem problémů, hledání vlastní identity v období dospívání - je lépe být někým zlým než jen tak někým. Tyto děti mívají často bohatou

fantazii a jsou značně nezralé. Velice často si smysl náhradního uspokojení neuvědomují a své chování neumí nijak zdůvodnit.

Dále pak může být delikventní chování skrytým **voláním o pomoc**, kdy jsou děti v akutní tíživé situaci, jsou silně úzkostné či depresivní. Svě chování však neumí vysvětlit, jednají jakoby v panice. Na nezávislého pozorovatele mnohdy toto chování působí jako záměr dítěte. Jakoby vědělo, že svým chováním dosáhne všeho co chce.

Mezi další příčiny delikventního chování může patřit dlouhodobá **emoční deprivace** dítěte v rodině či v ústavním prostředí. Týká se to často i dětí s LMD či s poruchami učení, pokud se cítí odmítány nebo vylučovány ze společnosti. Tyto děti mívají obvykle potíže s navazováním hlubších citových vztahů. Často jsou také impulsivní, neklidné a mají problémy se soustředěním.

Delikventní chování na bázi **disharmonického vývoje osobnosti**. Tyto děti nemají vůbec schopnost navázat jakýkoli pozitivní vztah k druhým lidem, neprožívají lásku ani pocity viny. Jsou impulsivní, často agresivní, nemají zábrany, zaměřují své chování jen na okamžité uspokojení vlastních potřeb. Vůči dospělým se chovají slušně, mile, umí projevit lítost, slibovat polepšení. Sliby však nikdy nedokážou splnit.

Rodinně podmíněné

K poruchám chování souvisejících s disfunkční rodinou dospějeme v samostatné kapitole. (viz. níže)

Disharmonický vývoj má často za příčinu těžká citová deprivace v útlém věku.

Náprava těchto dětí, zejména starších je velice obtížná, často nemožná.

V nejlepších případech dochází pouze k určité socializaci.

Rodiče sami nemají dostatečné morální normy a sami jsou pro děti příkladem. Sami tedy skrytě v dítěti vyvolávají pocit, že delikventní chování nebo porušování morálních norem není nic špatného. Často tak činí např. tím, že dítěti něco zakazu-

jí a sami to dělají nebo ho hned podezírají a obviňují, čímž mu dávají najevo, že se toto chování od něj očekává.

Dítě může být v rodině také obětním beránkem. Dítě svým chováním řeší a zakrývá jiné konflikty v rodině a poutá tak na sebe pozornost z okolního prostředí.

1. 3 Formy poruch chování

„Poruchy chování v dětském věku lze formálně rozdělit na *neagresivní* porušování sociálních norem (lži, krádeže, útky, toulání) a *agresivní* poruchy chování (šikana, vandalismus, přepadávání apod.). Agresivní chování porušuje a omezuje práva ostatních, a proto je lze považovat za závažnější. Mezi oběma typy není přesná hranice, mohou se různými způsoby kombinovat.“ (Vágnerová, 2004, s. 280)

1. 3. 1 NEAGRESIVNÍ

Lhaní

Lhaní je vydávání nepravdy za pravdu. U dětí můžeme o lhaní hovořit od čtvrtého až šestého roku, kdy je dítě již schopno odlišit co je skutečnost a co fantazijní představa. Do čtyř let hovoříme spíše o přehánění. Přibližně od čtyř let děti jasně chápou rozdíl mezi pravdou a lží a vědí, že lhát se nemá.

Autoři Martin, M. a Altmanová - Greenwoodová, C. (1997) ve své práci uvádějí tyto druhy lží:

„*Instrumentální lež* je projevená nepravda, která spočívá v záměrné snaze oklamat jinou osobu s cílem zabránit prozrazení vlastní viny, vyhnout se potížím, získat obyčejně nezaslouženou odměnu nebo někomu uškodit. Instrumentální lež je ze všech typů nejzávažnější.“

„*Neinstrumentální lež* se dělí na nutkavé lhaní a na zbožná přání. U nutkavého lhaní si je dítě vědomo, že neříká pravdu, ale ani ono samo neví, proč to dělá. Ani jemu samotnému není jasný motiv jeho počínání. Přitom lze neustále a

v nejrůznějších situacích, aniž by z toho mělo jakýkoliv okamžitý nebo dlouhodobý prospěch. Zbožná přání jsou typická spíše pro mladší děti a bývají vyvolány dětskou touhou po tom, aby různé věci byly lepší, než jaké ve skutečnosti jsou. Takové lži nikomu neublíží a jsou náhražkou za to, co by si dítě přálo prožít, ale neprožívá.“

„*Prosociální lež* je záměrné uvedení nepravdy v pozadí s pozitivními motivy. Typickým příkladem prosociální lži je situace, kdy dítě v rozporu se skutečností sdělí ve škole svému agresivnímu spolužákovi, že neví, kde se nalézá častá oběť tohoto tyрана, a tak ji alespoň pro jednu zachrání před šikanou.“

„*Nezáměrná lež* může mít formu bájevé lhavosti, nevědomé obrany, nebo neúmyslně uvedeného nepravdivého výroku proneseného na základě chybné informace.“ (Martin, Altmanová - Greenwoodová, 1997. s. 89 - 90).

„Při hodnocení dětských lží je významná frekvence, tj. jak často dítě lže, dále výběr osob, kterým lže, specifická situací, v nichž obvykle lže a zejména účel, který dítě ke lhaní vedl.“ (Vágnerová, 2004, s. 280)

Dítě školou povinné může lhat rodičům z různých důvodů. Například proto, aby zakrylo své neúspěchy ve škole nebo různé prohřešky. Může také lhat ve škole učitelům, aby vysvětlilo nesplnění domácích úkolů, ospravedlnilo svoje nevhodné chování nebo způsobilo problémy neoblíbenému spolužákovi. Dítě, které chodí za školu je do lží doslova zapleteno, protože se samozřejmě snaží, aby jeho nepřítomnost ve škole nebyla odhalena. Ke lžím se můžou přidávat podvody, falšování a manipulace, když dítě např. falzifikuje omluvenky, zápisy v žákovské knížce atd..

Krádeže

Krádeže jsou přisvojování si cizích věcí. O krádeži lze hovořit až v době, kdy dítě chápe existenci osobního vlastnictví. Jestliže dítě nedovede odlišit své věci od věcí, které mu nepatří, nemůžeme hovořit o krádeži.

Jestliže chceme posuzovat závažnost poruchy chování, je velmi podstatný věk, psychická zralost, hodnota odcizené věci, způsob krádeže, cíl krádeže a motivace krádeže.

„Menší význam mají neplánované, příležitostné krádeže, zejména mladších dětí. Krádež bývá v tom případě výsledkem impulsivní reakce, nezvládnutelné aktuální potřeby vlastnit nějakou věc, která se jim líbí, aniž by o svém činu předem uvažovaly. Závažnějším signálem poruchy socializace jsou plánované a předem promyšlené krádeže, jež se obyčejně vyskytují ve starším školním věku. Jejich prognóza je tím příznivější, čím dříve se objeví. Mnohdy je tento typ krádeží spojen s dalšími variantami poruchového chování (např. se šikanou, záškoláctvím). Nejzávažnější jsou opakované krádeže v partě. Zloděj má podporu ostatních členů skupiny a krádež ani nepovažuje za závažné porušení norem (pokud dítě krade samo, bývá všemi odsouzeno, nemá žádnou podporu, a tak se spíše zafixují zábrany k neopakování podobného činu).“ (Vágnerová, 2004, s. 282)

Vágnerová (2004) ve své práci rozděluje podle cíle a motivace krádeže tyto druhy:

„**Dítě krade pro sebe.** Zde je základem nežádoucí aktivity potřeba získat něco, čeho nelze dosáhnout jiným, sociálně přijatelnějším způsobem. Nebo dítě krade proto, že se jinému způsobu uspokojení potřeb nenaučilo.

Ve vzácnějších případech - jestliže rodina zásadním způsobem selhává - může jít i o nouzové uspokojování základních potřeb, jako je jídlo, pití, ošacení apod. Dítě krade z pudu sebezáchovy (podobné situace se vyskytují např. za války, u dítěte na útěku, v situaci velkého ohrožení apod.).“

„**Dítě krade pro druhé.** Příčinou takových krádeží bývá neuspokojená potřeba být akceptován a dosáhnout mezi vrstevníky vyšší prestiže. Tímto způsobem získává kamarády dítě, které je pro ostatní neatraktivní, neosvojilo si potřebné sociální dovednosti a přijatelnější způsob neovládá. Typické je, že krádeže se uskutečnu-

jí mimo teritorium skupiny, např. doma nebo v samoobsluze. Dítě může být ke krádeži pro druhé i donuceno, např. šikanou. Krade, protože by mu pak hrozil trest, kterého se bojí, např. bití.“

„*Dítě či mladiství krade pro partu*. Zde jsou krádeže buď výrazem snahy udržet si svou pozici v partě, nebo souvisí se sociálními normami party, kde je krádež hodnocena jako žádoucí, nebo dokonce povinná aktivita. Odmítání účasti na krádeži by bylo hodnoceno jako přestupek a potrestáno. Je to situace, kdy nejde jen o občasné porušení běžných norem, ale jejich úplné odmítnutí a nahrazení jinými obecně nepřijatelnými.“(Vágnerová, 2004, s. 282-283)

Daleko závažnější formou krádeže je *loupež*, protože je při ní užito pohrůžky nebo bezprostředního násilí v úmyslu vlastnit cizí věc. Ze své praxe mohu uvést, že tohoto společensky vysoce nebezpečného činu se dopouštějí už děti staršího školního věku. Oběťmi mohou být jejich vrstevníci, spolužáci nebo mladší děti, ale úplnou výjimkou nejsou ani případy, kdy dítě školou povinné takto okrade dospělou osobu, často oslabenou, nemohoucí se bránit (starce, invalidu apod.). Jestliže je cílem útoku dospělá osoba, většinou jde o trestnou činnost skupiny pachatelů. Existují i případy loupežných přepadení za použití zbraní, nebo jejich atrap. Nejčastějším předmětem zájmu mladistvých zlodějů jsou peníze a mobilní telefony. Tato forma trestné činnosti se vyznačuje stále větší mírou agresivity a brutality.

Děti školního věku se také velmi často dopouštějí *kapesních krádeží*. Jejich beztrestnosti (pokud jsou mladší 15 - let) ve většině případů využívají organizátoři těchto krádeží, kterými jsou často přímo jejich rodiče, sourozenci nebo jiní příbuzní. Do těchto krádeží bývá často zapojena celá rodina. Děti vyrůstající v takovém rodinném prostředí si osvojují normy kriminálního chování, kde krádež je zdrojem obživy a není „ničím příliš špatným“.

Patologické kradení - *kleptomanie* jako forma krádeží bývá u dětí velmi vzácná. Jde o neschopnost odolat impulzům ukrást předměty, které nejsou získány pro

osobní použití nebo finanční zisk. Kleptomani krade předměty, které nepotřebuje, po činu může odcizenou věc vyhodit, poškodit nebo bezdůvodně může ukradené předměty hromadit. Svě jednání si nedovede vysvětlit. Během činu a bezprostředně po něm přichází uspokojení. Mezi jednotlivými krádežemi se vyskytují pocity úzkosti.

U dětí školního věku je toto poruchové chování spojeno s dalšími jinými poruchami, a to například se záškoláctvím. Dítě často tráví čas „za školou“, v partě vrstevníků nebo starších jedinců, kteří již nejsou školou povinni, kdy jim krádeže zpestřují volný čas. Krádežemi pak získávají prostředky na oblíbené jídlo, pití, cigarety, v horším případě na drogy, automaty.

Útěky a toulání

„Pro normální dítě je domov místo, kde má svou rodinu, kde ho mají všichni rádi, kde má všechny, na které se může spolehnout, kde má své zázemí. V obvyklém případě mu minimálně poskytuje alespoň ochranu před nepohodou, před zimou, tmou, cizími lidmi. Má zde své věci, hračky. Za běžných okolností nemá dítě důvod svůj domov opouštět, utíkat z něj, nemá důvod opouštět rodinu, okruh svých přátel. Proto je překvapující, že tzv. toulavé dítě s vydá vstříc mnoha nepříjemným věcem, nachází se v nepohodě, stýká se s podivnými lidmi. V případě útěku je často odkázáno ke krádežím, žebráctví, některé děti se dávají na dráhu prostituce. Proto jsou útěky a tuláctví považovány za poruchy chování.

Je prokázáno, že cesta ke zločinnosti často začíná potulkou mladých provinilců, odporem k domovu, k rodině, škole, k učitelům a k povinnostem.“ (Jedlička, Kořa, 1998, s. 50)

Útek si lze vyložit jako určitou variantu únikového jednání. Dítě řeší svůj problém útekem z prostředí, které se mu jeví nevhodné nebo jinak nepříjemné. Jedná se o útěky z domova, dětského domova, ústavního zařízení apod. Jestliže dítě utíká z domova, jde o signál, že rodina je nefunkční. Rodina selhává v jedné nebo ví-

ce svých funkcí. Dítě není schopné zvládnout danou situaci jiným vhodnějším, adaptačně zralejším způsobem. Nefunkční rodina představuje velké riziko pro rozvoj dalších variant poučového chování dítěte i pro rozvoj jeho osobnosti. Proto je zapotřebí vždy situaci bezodkladně řešit. (viz. kapitola níže)

„Existují různé formy útěků, které mají nejen odlišný projev, ale i odlišnou motivaci.

Reaktivní, impulsivní útky jsou zkratkovitou reakcí na nezvládnutou situaci doma nebo ve škole. Jejich smyslem může být potřeba úniku před trestem, který člověk prožívá jako nesnesitelný, od člověka, s nímž dítě nechce žít apod. Útek je signálem zoufalství nebo varováním. Dítě se však zpravidla domů vrátit chce. Takto motivovaný útek může být ojedinělý a po vyřešení problémů se již neopakuje.

Chronické útky bývají plánované a připravované, vyplývají obyčejně z dlouhodobých problémů. Někdy mívají přesný cíl, dítě se většinou nechce vrátit. S podobnými útky se setkáváme u dětí z narušených a nefunkčních rodin, když dítě nemá žádné zázemí, není citově akceptováno a někdy je i využíváno a týráno. Vzácněji mohou takové útky souviset a patologickým vývojem osobnosti dítěte, které je běžným způsobem nezvládnutelné. Jiným příkladem jsou útky dětí z dětského domova a zejména z diagnostického či výchovného ústavu. Jsou reakcí na pocit omezení svobody či odtržení od prostředí jež představuje pro dítě zázemí.

Toulání je charakteristické dlouhotrvajícím opuštěním domova, které většinou navazuje na útky. Je výrazem nedostatečné citové vazby k lidem a k zázemí, které je natolik disfunkční, že na něm dítěti nezáleží, nebo je dokonce odmítá. Dítě, resp. dospívající, se může toulat samo nebo v partě. Toulání bývá spojeno s dalšími odchylkami v chování, sloužícími např. jako prostředek zajištění živobytí. Toulaví jedinci často kradou a prostituují nebo bývají zneužíváni. Je zvýšená pravděpodobnost, že začnou užívat alkohol nebo drogy.“ (Vágnerová, 2004, s. 281)

„U dospívajících je riziko, že se pro ně toulavý způsob života stane návykem, že nebudou schopni stabilního zaměstnání a postupně skončí jako bezdomovci.“ (Vágnerová, 2004, s. 281)

Záškoláctví

„Záškoláctví představuje širokou a komplikovanou problematiku života dětí a mládeže, vznikající a projevující se nejenom ve škole, ale i v jiném prostředí. Pojem záškoláctví je v odborné literatuře v širším slova smyslu vymezený jako úmyslné nedocházení žáka na školní vyučování, jako neomluvená absence žáků. V užším slova smyslu je záškoláctví považované za jednu z poruch chování, jejíž základem je porušený osobnostní vztah ke škole a k učení, případně reakce na složitou životní situaci, na adaptační problémy v novém prostředí. K záškoláctví můžou mít sklon i děti, které jsou ve škole nespokojené buď pro své neúspěchy, nebo těžkosti sociálního charakteru. (Bílková, 2002, s. 24).

Pedagogický slovník uvádí k pojmu záškoláctví následující: „Jev, kdy žák úmyslně, bez omluvitelného důvodu a bez vědomí, popř. souhlasu rodičů, se nezúčastňuje vyučování a zdržuje se mimo domov. Má zpravidla souvislost se školní neúspěšnost žáka.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 1998, s.318).

V defektoskopickém slovníku je pojem záškoláctví vymezen následovně: „Ve významu speciálně pedagogickém je záškoláctví porucha vztahu k učení, která může být znakem efektivy. Za záškoláctví se považuje opakovaná neomluvená absence žáka na vyučování v rozsahu desítek až stovek zameškaných hodin, aniž se žák snaží je omluvit.“ (Sovák, 2000, s.410-411).

Se záškoláctvím úzce souvisí útky a toulání dětí. V některých případech lze jen těžko tyto dva projevy od sebe odlišit - vymezit mezi nimi přesnou hranici, neboť se prolínají. Tyto jevy mají společné, to že patří do kategorie poruch chování. Dětským touláním a útky jsme se již zabývali v samostatné kapitole.

Některé nejčastější příčiny záškoláctví:

Zjistíme-li, že dítě chodí za školu, je velmi důležité pátrat proč tak činí. Nejčastěji jsou to tyto příčiny:

- dítě má strach ze zkoušení
- dítě je ve škole šikanováno
- dítě může být závislé na drogách
- dítě se vyhýbá plánovanému zkoušení
- dítě není dostatečně fyzicky nebo duševně vyspělé pro školní docházku
- dítě může být členem party, která má na chování dítěte rozhodující vliv
- na dítě můžou být kladeny nepřiměřené nároky, např. nadměrné trestání dítěte při sebemenším neúspěchu

„Počátky záškoláctví vypadají docela nevinně - dítě třeba zaspí a do školy se už nevypraví. Zkusí zůstat doma druhý i třetí den a nebezpečný návyk je na světě.“ (Kraulová, 2002, s.6).

Příčiny záškoláctví můžeme rozdělit do tří základních skupin, které spočívají:

- ve vlivu rodinného prostředí
- ve formě trávení volného času
- v negativním vztahu ke škole

některé formy záškoláctví:

„Klasickou formou záškoláctví je **záškoláctví zapříčiněné antisociálními sklony dítěte**. Důvody jsou často obdobné jako u toulavého dítěte. Rozvrat rodiny, alkoholismus, kriminalita, nepříznivé sociální poměry, či hrubé fyzické násilí v rodině - to vše bývá doplněno tím, že rodina nemá zájem o dítě a ztrácí nad ním kontrolu.“ (Jedlička, Kořa, 1998, s. 56).

„Další formou záškoláctví jsou **poruchy školní docházky u dětí z výkonově orientovaných a autoritativních rodin**. Zde neomluvené absence vznikají z obav z přílišných nároků rodiny a následných sankcí a jsou příznakem poměrně

závažné krize v životě dítěte. Typické je, že žák z takových poměrů je vnitřně zmatený, plný obav a strachu z možného selhání. Obává se předem neúspěchu a následného trestu, což samo o sobě může vést ke zvýšenému množství chyb. Takové dítě je vystaveno trvalému napětí z možného selhání. tato situace může vyústit až v krizi, kdy se žák začne vyhýbat jakémukoliv dalšímu neúspěchu záškoláctvím.“ (Jedlička, Kořa, 1998, s. 57).

„Tzv. **úcelové záškoláctví** patří většinou ke skrytým formám, odehrávajícím se za skryté nebo plné podpory rodičů. Mezi úcelové záškoláctví lze zařadit řízené absence výborných žáků s cílem vyhnout se zkoušení. Po dobu chybění ve škole se dítě zpravidla nachází doma, věnuje se svým zálibám, koníčkům nebo přípravě na nadcházející období zkoušek. Další formou úcelového záškoláctví jsou absence dětí ve škole sloužící tomu, aby se dítě mohlo věnovat nějaké činnosti, která je dle mínění rodiny důležitější než výuka. Většinou jde o realizaci koníčka nebo zájmové činnosti, kterou žák dlouhodobě provozuje v mimoškolní době. Uvedená forma záškoláctví se odehrává za plného vědomí a podpory rodičů.“ (Jedlička, Kořa, 1998, s. 59).

Záškoláctví lze rozdělit mimo jiné takto:

Impulzivní záškoláctví - jedná se o zkratkovou reakci na nezvládnutou situaci doma nebo ve škole. Dítě předem naplánuje, že půjde do školy, ale reaguje náhle, nepromyšleně, nebo školu opustí v průběhu vyučování. Smyslem tohoto jednání může být potřeba úniku před zahanbujícími, ponižujícími pocity, které by dítě nutně zažilo při konfrontaci s rodiči, učiteli, spolužáky atd. Jedná se vlastně o obranu před degradací vlastního já. Zpravidla se jedná o ojedinělý případ, který se o vyřešení problému již neopakuje.

Plánované, úcelové záškoláctví - bývá dopředu plánované a připravované. Dítě se vyhýbá vyučování v době, kdy očekává zkoušení, kdy má neoblíbený předmět, nebo vyučuje neoblíbený učitel. Důvodem může být i upřednostnění nehrůz-

nější zábavy před školními povinnostmi. V některých případech se záškoláctví stává chronickým problémem. Chronické záškoláctví je charakteristické opakovanou, dlouhodobou absencí dítěte ve škole. Ve většině případů je záškoláctví spojeno s dalšími poruchami chování.

Podle doby absence lze záškoláctví rozdělit na:

Krátkodobé záškoláctví - jedná se o drobnější absenci dítěte ve škole. Žák chybí na vyučování řádově několik hodin.

Dlouhodobé záškoláctví - jedná se o delší absenci dítěte ve škole. Žák opakovaně nebo několik dní, týdnů, měsíců nedochází do školy.

Podle věku dítěte rozlišujeme:

Záškoláctví na prvním stupni ZŠ - mnohokrát jde o okamžitou únikovou reakci na složitou situaci, kdy dítě nedomyslí následky svého jednání. Jestliže ale chodí dítě za školu již na prvním stupni, základní školy, musíme hledat příčiny v rodině.

Záškoláctví na druhém stupni ZŠ - takto staré dítě je si vědomo, že porušuje pravidla a neplní povinnosti související se školou.

Záškoláctví se může vyskytnout jako:

přechodný jev - někdy jde o přechodnou poruchu chování v souvislosti s výchovným obdobím (začátek školní docházky, přechod na druhý stupeň) nebo s životní událostí (vyhrocení konfliktu v rodině nebo ve skupině vrstevníků).

dlouhodobá obtíž - navzdory všem pedagogickým zásadám opakující se záškoláctví.

1. 3. 2. AGRESIVNÍ

Agresivní chování

„Agresivní chování lze definovat jako porušení sociálních norem, omezující práva a narušující integritu živých bytostí i neživých objektů. Jde o symbolické nebo reálné omezování, poškozování a ničení. Agresivitu lze chápat jako sklon

k takovému chování. Agrese označuje aktuální projev takového chování.“ (Vágnerová, 2004, s.266)

„Porušování sociálních norem je u agresivního chování spojeno s násilným omezováním základních práv ostatních. Agresivní chování lze obvykle interpretovat jako prostředek k uspokojení potřeby (např. k získání něčeho žádoucího nebo k sebeprosazení). Může být nevhodným prostředkem k dosažení obecně přijatelného cíle. Jindy je cíl agresivního jednání problematický (např. potřeba ovládat všechny děti ve třídě). Vzácněji jde o potřebu agresivního jednání, kdy je samo násilí cílem. Pak dítě uspokojuje např. týrání spolužáka.“ (Vágnerová, 2004, s. 283.)

Agresivnímu jedinci jde zpravidla o úmyslné poškození či zničení nějaké hodnoty, bezohlednost, beztaktnost, podceňování, nadávky, výsměch, negativní slovní či fyzické napadení vůči nějaké sociální skupině nebo vůči jedinci.

Slovo agrese pochází z latinského „ad-gradior“, kdy „gradi“ znamená jít proti.

Stejně tak jako ostatní druhy poruch chování i agresivní chování ovlivňuje celá řada faktorů, přičemž samozřejmě míra ovlivnění jednotlivými faktory závisí na osobnosti každého člověka. Všeobecně lze tyto faktory rozdělit na dva druhy:

kognitivní vlivy

společenské vlivy

Kognitivní vliv je představován prvkem očekávání, že svým jednáním uspějí, což je také rozhodujícím kritériem pro agresivní chování. Předpokládá se, že agresivní chování je ve velké míře určováno kognitivními vlivy a můžeme ho tak tlumit vysvětlováním, soucitem či vcítěním se. Toto však není obecné pravidlo a samozřejmě, že míra úspěšnosti závisí na osobnosti člověka. Proto také tyto snahy mohou agresi naopak vystupňovat.

Charakteristika **společenských vlivů** vychází z názoru, že dějiny vzniku agresivního chování je třeba hledat ve společenských podmínkách. Existuje názor, že v současné době se vyskytuje souvislost mezi nejistotou, strachem, přehnanými

požadavky na výkon a agresivitu. Příčiny jsou spatřovány ve velké konkurenci ve společnosti, kde je mnoho lidí odsouzeno k neúspěchu a roste tak u nich obava ze selhání či odstrčení.

Agresivita je u jedince vrozena a během života může být pouze usměrňovaná, tlumená nebo naopak v nevhodném prostředí rozvíjená.

V dnešní době nemůžeme hovořit o agresivitě jen ve spojení s jedincem nebo malou sociální skupinou. Na jejím rozvoji se také podílí celkové společenské klima. Například společnost může agresivní chování banalizovat a tím se podílí na jeho nepřímé podpoře. Velký vliv mají dnes masmédia. Ovlivňují určitou hranici normy a citlivosti společnosti vůči agresivním projevům. Například dospělý člověk při sledování nějakého akčního filmu je schopen odlišit realitu a fikci, ale dítě už tohoto schopno není a mnohdy vnímá symboliku filmu jako realitu. Snadno se tak identifikuje s agresorem a zkouší ho napodobovat.

ŠIKANOVÁNÍ

„Šikanu lze definovat jako násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně bránit.“ (Vágnerová, 2004, s. 283)

„Šikana má celou řadu variant. D. Olweus rozlišuje šikanování skryté a šikanování zjevné“

Zjevná šikana může mít podobu:

- **fyzického násilí a ponižování** (např. strkání, bití, skákání po oběti, zavírání do popelnic apod.);
- **psychického ponižování a vydírání** (nucení k posluze, ke svlékání, nadávání, izolace apod.)
- **destruktivních aktivit zaměřených na majetek oběti** (brání a ničení věcí, trhaní sešitů, polití šatstva apod.). (Vágnerová, 2004, s. 285)

Oběť bývá často nějakým způsobem handicapovaná, může jít o dítě s malým tělesným vzrůstem, horší fyzickou obratností, může mít vadu řeči, může být zdravotně či mentálně postižené atd. Obětí šikany se také může stát dítě z rodiny rasově odlišné, či ze sociálně slabé rodiny.

Agresorem je v dětském věku a dospívání někdo fyzicky zdatný a silný, často neukázněný, má potřebu se neustále předvádět a ostatním dokazovat svoji převahu. Je bezohledný, nemá vyvinuté svědomí a za své hrubé a necitlivé chování se necítí být vinen.

K šikaně dochází nejčastěji ve vrstevnických skupinách.

P. Říčan ve své publikaci Šikanování jako psychologický problém, 1993, rozděluje druhy šikany tímto způsobem:

Definice šikanování musí vycházet i ze sociokulturní typologie jevů, jež přichází v úvahu jako jeho specifické druhy nebo jako jevy jemu příbuzné.

To jsou zejména:

- šikanování občana úředníkem, zaměstnance nadřízeným apod.
- iniciační rituály spojené s krutostí
- šikanování vojenských „bažantů“
- šikanování ve vězení, zpravidla mezi vězni na cele
- šikanování ve školách a zejména v internátech
- týrání dětí v rodině

„Soustředíme-li se na problematiku školní mládeže, budeme mluvit o šikanování pouze v tom smyslu, že

jde o přímou agresi „tváří v tvář“, spočívající ve fyzickém násilí nebo hrozbě fyzickým násilím, v hrubém posměchu, ponižování nebo jiné psychotraumatizaci;

oběť není schopna účinné obrany pro tělesnou nebo jinou slabost nebo pro převahu skupiny agresorů;

oběť je předmětem této agrese opakovaně, a za to ze strany téhož agresora nebo skupiny agresorů.“ (Říčan, 1993, s. 217)

VANDALISMUS

Jako vandalismus se označuje svévolné poškozování a ničení veřejného i soukromého majetku či podobných statků, většinou pro vlastní potěšení nebo seberealizaci. Často chybí pro takový čin nějaký jasný motiv. Slovo je odvozeno od jména kmene Vandalů, kteří roku 455 dobyli velkou část Itálie a vyplenili Řím. Slovo vytvořil Henri Grégoire, konstituční biskup v Blois, během Francouzské revoluce, když jako Vandalisme popsal některé stránky chování republikánské armády.

Hlavním rozlišovacím znakem vandalismu jako kategorie chování jednotlivce či skupin, je nesmyslnost ničení hodnot materiální i duchovní kultury a civilizačních vymožeností. Konkrétní projevy vandalismu nás obklopují prakticky všude, ať již v primitivní formě zničených laviček, telefonních automatů, počmáraných zdí apod., nebo v nejsložitější formě počítačových virů.

Vandalismus může nabýt formy závažné trestné činnosti, ale to, zda je naplněna skutková podstata určitého paragrafu trestního zákoníku, nebo se jedná jen o přešůpek, to opět není pro etiologii vandalismu podstatné. Rozbití okna i zapálení rekreační chaty je z motivačního hlediska v podstatě totéž vandalské chování. Vandalismus není programová trestná činnost. V první řadě je proto nutné odlišit vandalismus od programového, instrumentálního násilí, kde ničení kulturních hodnot a civilizačních výtvorů není samo o sobě cílem, ale jen doprovodným jevem jinak motivovaného chování. Motivace vandalských činů je naproti tomu pouze ničit, a to pro ničení samo. Pochopení jevu vandalismu ztěžují situační proměnné a okolnosti poutající pozornost, a odvádějící tak úsilí o pochopení jeho vnitřní dynamiky k pouhému popisu vnějších, jevových stránek. První frekventovanou okolností je skupinový charakter nejničivějších, a tudíž i nejsledovanějších forem van-

dalismu. Je pravda, že parta, stejně jako určitá sociokulturní charakteristika jedinců (úroveň vzdělání, charakteristické rysy výchovy) nebo alkohol, tvoří důležité situační parametry spouštějící vandalské chování. Nejsou však příčinou vandalismu, i když je zřejmé, že určití jedinci jsou k vandalskému chování náchylnější a že anonymita jedince ve skupině a alkohol destruktivní chování odbrzdí. V pozadí motivace vandalismu je nuda, prázdnota a z ní klíčící potřeba "aby se něco dělo". Možná spolupůsobí i zvědavost, co to udělá. Nutkavá potřeba zasáhnout do světa svojí aktivitou, touha vyrýt svoji značku na piedestal necitlivého světa. Vandalové se proto uchylují mimo běžnou komunikační normu, nechtějí participovat, a proto vyjadřují ničením svůj nesouhlas se společností, uvnitř které sice fyzicky žijí, ale s níž se neztotožňují.

ŽHÁŘSTVÍ

Jako žhářství označujeme čin založení ohně s úmyslem způsobit škodu. Definice žhářství byla původně omezená na založení požáru v obydlích, ale později byl tento skutek rozšířen tak, že zahrnuje i jiné objekty, jako mosty a vozidla aj. Velmi často se rozlišuje několik úrovní žhářství, například žhářství spáchané v noci je obvykle považováno za závažnější než žhářství spáchané během dne. Založení požáru za účelem získat cizí majetek či spáchat pojišťovací podvod jsou také formami žhářství.

2. DETERMINANTY DELIKVENTNÍHO CHOVÁNÍ

2.1 Vnější

2.1.1 RODINA

Pro dítě má rodina nezastupitelný význam. Má rozhodující vliv na celkový rozvoj osobnosti, a to jak v oblasti tělesné, duševní tak sociální.

Právě rodina je považována za jednoho z nejhlavnějších činitelů, který svým selháváním přispívá ke kriminalitě dětí.

V dnešní době můžeme zaznamenat menší počet sňatků, klesá porodnost, zmenšuje se velikost rodiny, roste počet nemanželských dětí, často se o dítě stará jen jeden z rodičů, ženy se stále více emancipují, po narození dítěte chodí dříve do práce, méně se angažují v ženské roli v rodině. Přibývají náročné stresové situace, často spojené s potížemi ekonomickými, které se promítají do rodinného klimatu. Nebo naopak zaneprázdnění rodiče materiálním způsobem nahrazují dítěti nedostatek času a malý zájem.

Je třeba tedy zmínit fakt, že problémové děti nejsou jen v rodinách kriminálníků, alkoholiků, toxikomanů a lidí, kteří nemají zájem pracovat, ale právě i v rodinách kde chybí láska, pocit bezpečí, kde dochází k nedůsledné výchově, kde dítě dostává vše, co se mu zachce. Klíčovou roli ve zdravém vývoji dítěte hraje vztah s matkou, později s otcem a samozřejmě také s ostatními členy rodiny. Míra poruchy rozvoje psychosociálního vývoje dítěte závisí na množství problémů v rodinném prostředí a délce jejich trvání. Většina dětí se dokáže s přechodnými problémy vyrovnat, ale pokud se jedná o stav dlouhodobý, může se u dítěte projevit porucha chování.

Zvláštní kategorii vytváří děti vychovávané v kolektivních zařízeních. Mají často oslabenou schopnost navazovat vztahy a mají také zkreslené představy o

„mimoústavní realitě“. Jejich delikventní chování může ještě zhoršit právě adaptace na život mimo ústav.

Britský pedagog A. Train (2001) ve své práci uvádí některé rodinné situace, které přímo či nepřímo souvisí s poruchami u dětí:

Špatné soužití rodičů může u dítěte ovlivnit pocit bezpečí. Když se rodiče před dítětem ustavičně hádají, zneužívají sebe i své děti. Z dětí se pak mohou stát násilníci nebo v opačném případě jsou trvale smutní a nekomunikují. Vyplývá to právě z rodinné atmosféry plné nedůvěry a nejistoty.

Nízké postavení v komunitě může negativně ovlivnit i vztah dítěte k jeho vrstevníkům. Rodina nese status „problémové rodiny“ a vrstevníci tak dítě odmítají a posmívají se mu.

Byt, ve kterém žije mnoho lidí, je pro dítě častou příčinou frustrace a napětí. Dítě nemá své vlastní zázemí a soukromí. Členové rodiny žijí v neustálém stresu, lezou si na nervy, hádají se. Dítě tak zůstává stranou a často hledá útočiště právě mimo domov, v partách apod.

V početné rodině se dítěti nedostává tolik pozornosti, nemá dostatek prostoru vyjádřit své pocity, citově může strádat. Nikdo mu nevěnuje dostatek času atd. Ve svém zoufalství buď začne s ostatními bojovat nebo se uzavře do sebe.

Otec nebo matka mají tak velké osobní problémy, že nejsou schopni se o dítě řádně postarat. Jeden z rodičů může být psychicky či fyzicky nemocný a není schopen přijít na to, že jeho dítě může také trpět nějakou poruchou.

Rodina žijící ze státní podpory, mívá špatné podvědomí o tom, kdo jsou a co si zaslouží. Nedokáže řídit svůj vlastní život a nejsou zde vytvořeny základní hodnoty - pracovat a vydělávat si na živobytí.

Otec nebo matka jsou zapleteni do zločinu. Mají problémy se zákonem a jsou tak špatným příkladem pro své potomky.

„Je-li dítě vystaveno některému z těchto stresů, nemusí tím být nijak zvlášť postiženo. Pokud se jich ovšem spojí několik dohromady, existuje vysoké riziko vzniku poruchy.“ (Train, 2001, s. 38-39)

Jedním z nejdůležitějších vlivů na dítě je způsob rodičovské výchovy.

„Způsob výchovy bývá značně stabilní, přece se také mění podle měnící se situace v rodině: mění se ekonomické a bytové podmínky, zralost rodičů, jejich vzájemné vztahy aj., což se může projevit v chování k dítěti.“ (Čáp, 1996, s. 215)

Výchova

Zde bych uvedla rodičovské styly výchovy a jejich důsledky, které uvádí Fontana ve své práci z r. 1997:

Autoritativní: Rodiče vyžadují od dětí, aby se chovaly rozumně a společensky na úrovni odpovídající jejich věku a schopnostem. Jsou vřelí, pečující, vyptávající se na názory a city dítěte. Rodičovská rozhodnutí dětem zdůvodňují.

Chování dítěte je nezávislé, sebeprosazující, kamarádské vůči vrstevníkům, spolupracující vůči rodičům, spokojené, usilující o co nejlepší výkon. Ve škole i v jiných oblastech je zpravidla úspěšné.

Autoritářský: Rodiče prosazují moc a ovládají své děti bez vřelosti a bez oboustranné komunikace. Stanovují absolutní nároky. Vyžadují poslušnost, úctu k autoritě, k tradici a tvrdou práci

Chování dítěte má sklon k sociální izolaci, postrádá spontaneitu. Dívky bývají závislé a bez snahy o dobrý výkon. Chlapci mívají sklon k agresivitě vůči vrstevníkům.

Shovívavý: Rodiče od dětí žádají velmi málo. Jsou orientováni na dítě, přijímají všechny jeho projevy bez odlišení, zda jsou správné či ne.

Chování dítěte je s převládajícím pozitivním a živým citovým laděním, avšak nezralé, neovládá své impulsy, postrádá přiměřenou společenskou odpovědnost a nedokáže spoléhat na sebe. Má sklon k agresivitě.

Zanedbávající: Rodiče jsou příliš zaměstnaní svými činnostmi, nezúčastnění, v životě dětí, bez zájmu o to, čím se zabývají. Vyhýbají se oboustranné komunikaci a málo si všímají názorů nebo citů dítěte.

Chování dítěte je se sklonem k náladovosti a s nedostatkem soustředění. Rozmařilé, neovládá své city a impulsy. Nestojí o školní výuku. Často chodí za školu a mívá sklon k užívání drog.

Kromě výše uvedených druhů výchovných stylů jsou v odborné literatuře uváděny další způsoby výchovy:

Výchova perfekcionista - rodiče s výraznou snahou po dokonalosti svého dítěte se snaží, aby bylo ve všem nejlepší, první. Žádají po něm výkony, které jsou často neúměrné jeho věku a schopnostem. Dítě pak nemůže splnit jejich nereálné požadavky a je vystaveno opakovaným zážitkům selhání. Brání se proti tomu různými mechanismy jako je lhostejnost, agresivita apod.

Výchova úzkostná - rodiče se snaží dítěti všemožně pomáhat, ochraňovat je. Často je omezují ve styku s ostatními dětmi. Dítě se nedokáže naučit překonávat a řešit problémy vlastním úsilím.

Výchova zavrhuje - nejčastěji se jedná o vědomé, skryté pocity odmítání dítěte, které jako by už svou existencí připomínalo rodičům nějaký osobní neúspěch. V této situaci se dítě většinou brání negativistickými postoji, vzdorovitostí nebo naopak pasivitou nebo apatií. Tyto postoje se také promítají do nezájmu o učení.

Osobnost rodiče

„Při výchově dítěte hraje podstatnou úlohu samotná **osobnost rodiče** - vychovatele.“ (Čáp, 1993, s. 273) Působení rodičů na dítě může záviset na tom, jaké národnosti jsou, k jaké socioprofesionální skupině patří, jakého jsou politického a náboženského přesvědčení. Podstatný vliv ve výchově dítěte má zcela určitě vzdělání rodičů. Vzdělání rodiče většinou kladně hodnotí vzdělání a kulturu, pobízejí dítě k dobrému školnímu výkonu a také ho podporují v hodnotné zájmové činnosti.

Dokáží mu alespoň do určité míry poskytnout metodickou pomoc při překonávání překážek v učení nebo zájmové činnosti. Významnou roli hraje také věk rodičů. Starší rodiče často projevují přehnané obavy o zdraví dítěte, omezují je v samostatných zájmových činnostech a ve styku s vrstevníky, někteří omlouvají nedostatky svých dětí, jiní jsou k nim nepřiměřeně přísní a nemají porozumění pro jejich záliby, zábavy či formy využívání volného času. Na druhé straně příliš mladí rodiče, ještě nezralí na rodičovskou roli, se často dopouštějí výchovných chyb a jsou bezradní.

Dohled

Rodičovský dohled je dalším z parametrů, který má vliv a prokazatelnou souvislost s pozdějším delikventním chováním dítěte. Rodiče by měli vždy vědět, co jejich dítě dělá ve volném čase, s kým se stýká a kde se zdržuje. Výzkumy i má vlastní praxe potvrzují, že čím menší zájem a přehled rodič má, tím je míra delikventního chování u dítěte vyšší.

Dalším z faktorů na delikventní chování je absence jednoho z rodičů. Většinou je to otec, vzor mužského chování pro chlapce a opora a autorita pro dívku. Z praxe mohu uvést, že drtivá většina dívek ve výchovném ústavu pochází z neúplné rodiny nebo z rodiny, kde se ve výchově působí nevlastní rodič.

2.1.2 ŠKOLA

Škola je v životě dítěte jedním z nejdůležitějších faktorů, který může ovlivňovat jeho psychosociální vývoj. Nejen že dítě vzdělává, ale také vychovává.

Příchodem do školy dítě ztrácí výlučné postavení, které mělo v rodině. Musí se přizpůsobit novému životnímu stylu a rytmu.

„Připravenost dítěte na školu může znevýhodnit předchozí výchova v rodině (viz výše). Výchova, která od dětí nic nevyžaduje a na druhé straně příliš poskytuje (výchova rozmazlující a protekční) brzdí osamostatňování dítěte a negativně

ovlivňuje adaptaci ve společnosti vrstevníků. Výchova příliš úzkostná zbavuje dítě vlastní iniciativ, omezuje jeho aktivitu, schopnost překonávat obtíže. Výchova perfekcionistická je se snahou o dokonalost opakem, kdy rodiče bez ohledu na schopnosti dítěte, chtějí od něho maximální výsledky. Dítě je přetěžováno, stresováno, uniká do choroby, nebo hledá únik u svých vrstevníků, objevují se u něho poruchy chování. Výchova zavrhuje se projevuje nezájmem o dítě, které pak hledá únik z reality rodinného prostředí.

Dítě znevýhodňuje i výchovná zanedbanost, kdy vyrůstá v primitivním prostředí, kde vzdělání není považováno za hodnotu, není tedy motivace ke vzdělání a k osvojování si normativního systému.“ (Zoubková, Nikl, Černíková, 2001, s. 36-37)

Pro děti sociálně desorientované a citově deprimované z rodinného prostředí, bývá často jedinou nadějí škola. V rámci školy a výchovně vzdělávacího procesu by měl jedinec získávat znalosti a dovednosti, vytvářet si postoje a hledat ucelený názor na život.

Škola, třída i osobnost učitele působí na formování osobnosti dítěte. Učitel je zpočátku pro dítě nejvýznamnější osobností ve škole, postupně se však vztahy mění a v pozdějším věku to jsou spolužáci. V některých případech už ve škole vznikají zárodky asociálních part.

Nepříznivé podmínky ve škole, konflikty mezi dítětem a učitelem, nepřizpůsobení se kolektivu...to vše může vést ke školnímu selhání a k poruchám chování např. záškoláctvím, lhaním, útoky z domova apod.

V našich školách se prokazatelně vyskytuje jev, kdy se do vyučování zapojuje jen část třídy. Je velmi pravděpodobné, že v části, která se nezapojuje, jsou ti žáci, kteří mají vyšší pravděpodobnost sociálního selhání a poruch chování.

Ve školách přibývá i šikanování, v rámci kterého narůstá agrese. Proto by se měl vždy zajímat o fungování třídy i učitel.

Při poruchách chování u dětí se může začínat u rodiny, ale také u vzdělávacího systému. Dítě, které je rodinou podporované, má po dokončení základní školy možnost volit si prestižnější školy a obory, které později umožní lepší uplatnění na trhu práce. Děti, které rodinnou podporu nemají, často ve vzdělávání nepokračují a jsou obvykle nezaměstnaní.

Můžeme tedy tvrdit, že i škola má zásadní vliv na formování osobnosti dítěte.

2.1.3 VOLNÝ ČAS A VRSTEVNICKÉ SKUPINY

Zabýváme - li se poruchami chování u dětí a mládeže, musíme také zkoumat způsob využití jejich volného času, s kým se děti stýkají a co je jejich náplní volného času. Opět můžeme tvrdit, že způsob využívání volného času závisí na rodině a rodinném prostředí. Pokud rodiče zajímá, co děti ve svém volném čase dělají, mohou je také ovlivnit, popřípadě zabránit nežádoucím činnostem.

Důležitost vrstevníků vzrůstá v adolescentním věku. Co si myslí rodiče a učitelé, není pro adolescenta tak důležité jako to, co si myslí jeho vrstevníci. Způsob, jak adolescent hodnotí sám sebe, závisí na tom, jestli je přijat specifickou skupinou, nikoliv rodiči nebo školou. Záleží však na tom, jakou skupinu jako vzor si jedinec zvolí. Jedním z důvodů rozšíření skupinové kriminality mládeže je to, že jedinec hledá v partě to, co postrádá ve svém nejbližším okolí, to je v rodině. Přijímá pak její sociální a mravní normy, které se často stávají pro společnost nežádoucí. Party vrstevníků jsou pro rizikové jedince daleko důležitější, než pro mládež vyrůstající v „normálním“ prostředí. Některé party jsou k delikvenci přivedeny tím, že tráví volný čas na diskotékách, hernách a nemají na tento druh zábavy prostředky. Začnou drobnými krádežemi, které pak přerůstají v organizovanou činnost. Jedinec pak přijímá z party nejen způsob trávení volného času, ale i způsob vyjadřování, úpravu zevnějšku, postoje k opačnému pohlaví, postoje ke škole, rodičům, práci, kouření, drogám, alkoholu apod.

Je tedy velmi důležité, aby si rodiče u svých dětí v adolescenčním věku všímali, s kým e jejich dítě stýká, jak často a co ve svém volném čase dělají.

2.1.4. ETNICKÝ PŮVOD

Etnické skupiny existují všech zemích, mají jiné kulturní zvyklosti, jiná náboženství, jiné hodnotové orientace, jiný životní styl. Většinou žijí odděleně od většinové společnosti vlivem horšího společenského postavení, místem svého bydliště, profesemi s nižší prestiží apod. To má také vliv na jejich vzdělání, příjmy, horší bydlení, horší výživu, zdravotní stav, ale také na vyšší nezaměstnanost a kriminalitu.

V naší společnosti jsou jedinou etnicky odlišnou skupinou Romové. Naše většinová společnost je ve velké míře vnímá negativně, málo je zná a trpí vůči nim mnoha předsudky. Příslušníci této skupiny jsou často nezaměstnaní a obstarávají si prostředky buď ilegálně nebo je pro ně mnohdy výhodnější pobírat sociální dávky. Jsou také častěji vyšetřováni a odsuzováni pro přestoupení zákona. Jejich děti často nenastoupí povinnou školní docházku nebo jsou přeřazovány do zvláštních škol a celý koloběh se opakuje. Delikventního jednání se velice často dopouštějí děti, mladiství a ženy. Jako častá příčina jejich chování se uvádí slábnutí vazeb na romskou komunitu a rostoucí vývoj industrializace, na který se Romové nedokážou tak rychle přizpůsobit. Klíčovou roli v socializaci Romů mají organizace vzdělávacího systému.

2. 2 Vnitřní

2.2.1 OSOBNOSTNÍ FAKTORY

Vnitřní determinanty delikventního chování jsou prozkoumány mnohem méně než determinanty vnější.

„Dispozice k poruchovému chování je multifaktoriální. Projeví se zde jak biologické předpoklady, tak vliv mnoha sociálních faktorů. Jde o interakci rizikových vlivů.“ (Vágnerová, 2004, s. 275)

Mezi osobnostní faktory, které mají vliv na poruchy chování jsem zařadila tyto:

Dědičnost

Delikventní chování je podmíněno mnoha faktory a dědičnost je jedním z nich.

S faktorem dědičnosti souvisí mnoho vnějších vlivů prostředí, které jsou daleko více prozkoumány než samotná dědičnost. Ty působí mnohdy odlišně. „Vývoj určený dědičností a vnějšími vlivy se realizuje prostřednictvím zrání a učení, dvou mechanismů, které jsou ve vzájemné interakci.“ (Vágnerová, 1995, s. 5)

Zrání je dáno geneticky, kdežto učení je ovlivněno vnějšími podmínkami. „Pro úspěšný vývoj je třeba, aby dědičné předpoklady i vlivy prostředí byly v normě a aby zrání a učení působilo ve vzájemném souladu a časové shodě. Jestliže tomu tak není, může dojít ke vzniku odchylek různé závažnosti.“ (Vágnerová, 1995, s. 7)

„Genotyp, jako souhrn dědičných předpokladů, představuje pouze dispozice ke vzniku určité, eventuálně i patologické vlastnosti.“ (Vágnerová, 1995, s. 7)

Genetická výbava člověka je ve formě genů v organismu přítomna dvojmo. Jeden je z otcovy a druhý z matčiny zárodečné buňky. Mezi těmito geny mohou existovat nejrůznější vztahy, které nejsou zcela jasné. Normální psychické vlastnosti jsou dědičné vždy s vlivy vnějšího prostředí. Míra dědičnosti se tedy velmi těžko určuje. Nemůžeme tedy stoprocentně říct, že delikventním rodičům se narodí dítě, které delikventní chování zdědí, ale že je velmi pravděpodobné, že způsobem jejich nevhodné nebo žádné výchovy dítě později k delikventnímu chování dospěje. Typickým znakem je nezájem o dítě nebo naopak tvrdá disciplína. V těchto

případech se u dětí projevuje agresivita už v brzkém věku a výchovně bývá velmi těžko ovlivnitelná.

Genetická vloha snižuje, respektive zvyšuje práh pro působení vnějších vlivů.

Výzkumy, které by potvrdily nebo vyvrátily biologickou dědičnost delikventního chování, proběhly již v minulém století a mají význam dodnes. Mnohé z nich ukazují, že delikventní chování je dědičné, ale jen ve spojení s faktem, že na jedince působí i další vnější vlivy. Ze své praxe mohu uvést, že většina případů ve výchovném ústavu má delikventní chování zděděno. Ano, nachází se zde i chovanky, které pochází z úplných rodin. Rodiče jsou sociálně silní, někdy vysokoškolsky vzdělaní a přesto je jejich dítě umístěno ve výchovném ústavu. Ale musím zdůraznit, že většina chovank pochází ze sociálně slabých, nevyzrálých a neúplných rodin. Rodiče sami páchají trestnou činnost, jsou ve vězení a o své děti nejeví zájem.

Na základě dohadů, zda-li je dědičnost jedním z faktorů delikventního chování, proběhly i studie, které se týkají dvojčat a adopcí. Z těchto studií vyplývá, že dědičnost je jedním z faktorů, ale opět se potvrdilo, že pouze ve spojení s vnějšími vlivy.

OSLABENÍ NEBO PORUCHA CNS

Zvýšené riziko nevhodného způsobu reagování nebo poruch chování vzniká u dětí se syndromem hyperaktivity, po úrazech hlavy, u některých epilepsií apod. Typickým rysem bývá zvýšená unavitelnost, porucha koncentrace pozornosti, nižší úroveň paměti. Dalším důsledkem bývá porucha emocionality, kolísání nálad a zvýšená dráždivost.

Intelligence nemusí být postižena vůbec, mnohé děti mohou být i nadprůměrně inteligentní.

U takto postižených dětí a mladistvých bývají poruchy chování způsobeny právě neschopností se ovládat. Poruchy chování se u těchto dětí berou jako příznaky nemoci.

Syndrom hyperaktivity

U dětí se projevuje trvalým neklidem, kolísáním pozornosti, změnami nálad, impulsivitou chování, a nápadnou neobratností. Děti jsou neposedné a stále mluvící. Studie ukazují, že syndromem trpí až 10% dětí, z čehož jsou chlapci postiženi 5-6x více než děvčata. Ve škole jsou tyto děti charakterizovány jako podprůměrné, což velmi často neodpovídá jejich inteligenci. Tyto děti mají mnohem více úrazů, jsou častěji nemocné a častěji mají i poruchy chování. Dlouhodobé studie ukazují, že hyperaktivita nemizí v období dospívání. Právě v tomto období mají děti větší potíže při adaptaci na společenský život. Studie také ukazují, že 16-30% jedinců, kteří vykonávají trest nebo jsou umístěny ve výchovném ústavu má poruchy hyperaktivity.

Intelligence

„Úroveň inteligence není faktorem, který by významnějším způsobem ovlivňoval riziko vzniku poruchového chování. Děti i dospívající s poruchami chování sice mívají v průměru o něco nižší inteligenci, než je průměr populace, ale vyskytují se i asociální jedinci s nadprůměrnými schopnostmi. Poruchové chování je často spojeno se školním selháním, na čemž se významně podílí spíše sociokulturní zanedbanost.“ (Vágnerová, 2004, s. 276)

Přesto však u mladých i dospělých lidí ve vězeních či nápravných zařízeních jsou zjištěny výrazné intelektové deficity. Výraznější bývají u žen či dívek. Z praxe ve výchovném ústavu, kde jsem pracovala s dívkami ve věku od 15-18 let, mohu uvést, že inteligence je jedním z důležitých faktorů delikventního chování. 70% - 75% dívek má nižší inteligenci, než je průměr populace. U nich je chování těžko odhadnutelné, jednají v afektu a nejsou schopny odhadnout následky svého chování. Naopak u dívek s průměrnou inteligencí není chování pudové, ale své činy promýšlejí a jednají účelově. V důsledcích je chování u těchto dívek daleko horší.

Příslušnost k pohlaví

V souvislosti s příslušností k pohlaví bylo provedeno mnoho výzkumů, které potvrdily, že muži se dopouštějí delikventních činů mnohem častěji než ženy. Faktem je, že kriminalita u žen v poslední době velmi stoupá, ale přesto u nás ani nikde ve světě ženy v číslech nepřevyšují muže. To se ale nedá říci o způsobech a rafinovanosti jejich činů, které jsou mnohem méně čitelné.

Pouze v jediné sféře ženy či dívky převyšují v číslech muže, a to v prostituci.

2. 2. 2 VĚK

V diagnostice poruch chování je nutné přihlížet ke skutečnosti, že jednotlivé druhy přestupků jsou závislé na věku dítěte.

V předškolním věku děti nemají pevně ustálené morální normy a většina „lží“ a „krádeží“ nejsou ještě skutečné poruchy chování. Když u dětí v předškolním věku mluvíme o poruchách chování, máme spíše na mysli opoziční chování, negativismus nebo nadměrnou agresivitu. Určitá agresivita je však u předškoláků běžná. Tento typ chování může být již v pěti až šesti letech fixován a u řady dětí se později rozšiřuje o další disociální aktivity.

Ve školním věku jsou nejčastějšími projevy poruch chování krádeže, lhaní a násilnosti vůči druhým dětem, dále záškoláctví nebo útěky z domova. Dítě ve starším školním věku už etické normy dobře zná a mělo by si uvědomovat následky a závažnost při jejich porušování.

O poruchách chování lze tedy mluvit až ve středním školním věku.

Dle prostudované literatury můžeme rozlišit věkové hranice takto:

- *děti* (6 - 15 let)
- *mladiství* (15 - 18 let)
- *mladí dospělí* (18 - 21 let)

Děti. U dětí v tomto věku jsou registrovány první příznaky jednání, které jsou v rozporu s normami a se společenskými pravidly. Už mezi 6 -8 rokem jsou známy případy jednání, které jsou po dovršení 15 let hodnoceny jako trestné činy. Mnoho dětských delikventů se dostává do rozporů se zákonem kolem dvanácti let. Právě v tomto věku se projevují všechny výrazné kladné i záporné osobnostní rysy. Rozvíjí se pocit zodpovědnosti a povinnosti, rozvíjí se poměr k práci a jsou přijímány různé návyky a stereotypy. Děti v tomto věku jsou už seznámeny s pravidly společenského chování, se základními mezilidskými vztahy, se školními pravidly atd. Pokud je v tomto období dítě negativně ovlivňováno ať už ze strany rodiny, školy či vrstevníků, může to mít rozhodující vliv na celý jeho socializační proces a veškeré jeho další jednání.

Mladiství. V tomto věku se začleňují do společnosti. „Z kriminologického hlediska mají význam takové specifické rysy, jako je nedostatek životních zkušeností, neumění správně hodnotit životní situace, sklon k napodobování, tendence dokázat svoji odvahu. Mladiství často obtížně uznávají kompromisy, mají sklon k negativismu a kritičnosti vůči dospělým, projevuje se u nich zvýšený radikalismus, často nemají konkrétní představu o vlastním místě ve společnosti.

Mladí dospělí postupně vlivem zrání a získávání zkušeností mění názory i postoje k okolnímu prostředí. Osobnost se stabilizuje, vytváří se důležité hodnoty. Uplatňuje se snaha o sebeprosazení a seberealizaci.

3. PŘÍČINY A PODMÍNKY VZNIKU DELIKVENCE

Příčiny a podmínky vzniku delikvence jsou obdobné jako u kriminality dospělých.

Příčiny vzniku delikvence jsou závislé na vnějších i vnitřních determinantech (viz. výše). Nikdy se nejedná o jeden faktor, který by z jedince udělal delikventa, vždy se jedná o spojení více faktorů. Kromě výše uvedených faktorů bych ještě zmínila další vlivy jako jsou: rychlost společenských a kulturních změn, změny hodnot ve společnosti, vliv médií atd.

3.1 Společenský kontext

S tímto souvisí i přijímání hodnot ve společnosti. Novověká západoevropská kultura klade důraz na vysokou míru osobní svobody jednotlivce. Ideální dobře fungující společnost je řízená na základě racionálního poznání společenských zákonitostí. Od počátku 20. století se kultura nejvíce rozvíjí ve velkých průmyslových městech, kde slábne vliv rodiny a jiných tradičních institucí. Zločinnost je v prokazatelném vztahu s urbanizací společnosti. Na venkově a v malých městech je všude ve světě kriminalita daleko nižší než ve velkoměstech. Kriminalita také roste ve vyspělých zemích, což znamená v bohatých zemích oproti tomu v ekonomicky chudších zemích je kriminalita na nižší úrovni.

3.2 Vliv médií

O vlivu médií zejména televize na socializaci dětí a mládeže nemůže být pochyb. Ze všech výzkumů vyplývá, že nejvíce volného času děti využívají ke sledování televize. Jednoznačným faktem je, že děti přestávají mít zájem o četbu knih, novin, návštěvu divadel, výstav, ale i o aktivní využívání volného času, např. o sport. Nezáleží ani tak na časovém rozpětí sledování televize, jako na obsahu televizního vysílání. V televizi často dochází k samoúčelnému zobrazování násilí a je-

ho zlehčování, vulgárnímu zobrazování sexu. Velmi často je zobrazována agresivita zaměřená proti některým sociálním, etnickým, náboženským skupinám atd. V těchto případech děti nedokážou odlišit realitu od fikčního světa a to, na co se dívají v televizi považují za běžné normální chování prostřednictvím kterého si lze prosazovat své potřeby. V tomto jsou média velmi nebezpečná.

4. ŘEŠENÍ SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ U NÁS

4.1 Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

Tento zákon stanovuje, že sociálně-právní ochranou dětí se rozumí v oblasti patologie chování zejména ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu. Dítětem se zde rozumí nezletilá osoba. Předním hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem o blaho dítěte. V oblasti možného vzniku, popř. řešení vzniklé delikvence se ochrana zaměřuje na děti, které zanedbávají školní docházku, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití, které se opakovaně dopouští úteků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte. Stanovuje povinnosti orgánů státní správy a samosprávy při působení na rodiče při výchově dítěte a projednávání skutečností, které mohou mít vliv na patologický vývoj dítěte s rodiči i dětmi. Rovněž určuje povinnosti a postupy dotčených orgánů při řešení sociálně patologických jevů. Jedním z uvedených opatření na ochranu dětí je i povinnost podat soudu návrh na nařízení ústavní výchovy. Při výkonu ústavní výchovy je povinností orgánů sociálně právní ochrany dále sledovat vývoj dítěte v zařízení do něhož bylo umístěno. U dětí, které vyžadují zvýšenou pozornost, a kterým nebyla nařízena ústavní výchova, popřípadě uloženo předběžné opatření orgán péče o děti sleduje využívání volného času těchto dětí, zaměřuje svoji pozornost na děti vyhledávající styky s fyzickými osobami nebo skupinami těchto osob požívajícími alkoholické nápoje nebo návykové látky nebo páchajícími trestnou činností, sleduje u dětí projevy nesnášenlivosti a násilí, věnuje pozornost dětem z rodin s nízkou sociální úrovní, zabraňuje pronikání nepříznivých sociálních a výchovných vlivů mezi ostatní skupiny dětí, nabízí dětem programy pro využití

volného času se zřetelem k zájmům dětí a jejich možnostem, a spolupracuje se školami, pověřenými osobami, zájmovými sdruženími a dalšími subjekty.

4. 2 Institucionální výchova

Základním dokumentem, který určuje a řídí výkon ústavní nebo ochranné výchovy na území ČR je zákon 109/2002 Sb. ze dne 5. února 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Tento zákon byl dále novelizován zákonem 383/2005 Sb. ze dne 19. srpna 2005, Podrobnosti výkonu ústavní nebo ochranné výchovy dále specifikuje vyhláška 438/2006 Sb. ze dne 13. září 2006, kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních.

Zákon 109/2002 určuje, že zařízeními pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy jsou:

- diagnostický ústav,
- dětský domov,
- dětský domov se školou,
- výchovný ústav.

Zařízení poskytují péči jinak poskytovanou rodiči nebo jinými osobami, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy rozhodnutím příslušného orgánu, (dále jen "osoby odpovědné za výchovu") dětem s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou.

Zařízení poskytují péči rovněž dětem, u nichž bylo nařízeno předběžné opatření.

Zařízení poskytují péči rovněž dětem, které nejsou občany České republiky a splňují podmínky stanovené zvláštním zákonem. Za tímto účelem se zřizuje zařízení, které může v sobě zahrnovat všechny druhy zařízení. Není-li zřízení zařízení

z provozních nebo jiných důvodů možné, zřizují se pro děti samostatná oddělení v rámci jednotlivých druhů zařízení.

Diagnostický ústav

Diagnostický ústav přijímá děti s nařízenou ústavní výchovou, uloženou ochrannou výchovou nebo na základě žádosti zákonných zástupců a na základě výsledků komplexního vyšetření, zdravotního stavu dětí a volné kapacity jednotlivých zařízení je umísťuje do dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů s výjimkou dětí přijatých do diagnostického ústavu na základě žádosti zákonných zástupců.

Diagnostický ústav plní podle potřeb dítěte úkoly:

diagnostické, spočívající ve vyšetření úrovně dítěte formou pedagogických a psychologických činností,

vzdělávací, v jejichž rámci se zjišťuje úroveň dosažených znalostí a dovedností, stanovují a realizují se specifické vzdělávací potřeby v zájmu rozvoje osobnosti dítěte přiměřeně jeho věku, individuálním předpokladům a možnostem,

terapeutické, které prostřednictvím pedagogických a psychologických činností směřují k nápravě poruch v sociálních vztazích a v chování dítěte,

výchovné a sociální, vztahující se k osobnosti dítěte, k jeho rodinné situaci a nezbytné sociálně-právní ochraně dětí,

organizační, umístováním dětí do zařízení v územním obvodu diagnostického ústavu, popřípadě i mimo územní obvod,

koordinační, směřující k prohloubení a sjednocení odborných postupů ostatních zařízení v rámci územního obvodu diagnostického ústavu, k ověřování jejich účelnosti a ke sjednocení součinnosti s orgány státní správy a dalšími osobami, zabývajícími se péčí o děti.

Diagnostický ústav na základě výsledků diagnostických, vzdělávacích, terapeutických, výchovných a sociálních činností, které jsou součástí komplexního vy-

šetření, zpracovává komplexní diagnostickou zprávu s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb - "program rozvoje osobnosti". Pobyt dítěte v diagnostickém ústavu trvá zpravidla 8 týdnů.

Dětský domov

Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Účelem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Do dětského domova mohou být umísťovány děti ve věku zpravidla od 3 do nejvýše 18 let. Do dětského domova se rovněž umísťují nezletilé matky spolu s jejich dětmi.

Dětský domov se školou

Účelem dětského domova se školou je zajišťovat péči o děti

s nařízenou ústavní výchovou, mají-li závažné poruchy chování, nebo které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči,

s uloženou ochrannou výchovou,

jsou-li nezletilými matkami a splňují podmínky předchozích dvou odstavců, a jejich děti,

které nemohou být vzdělávány ve škole, jež není součástí dětského domova se školou.

Do dětského domova se školou mohou být umísťovány děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Pokud v průběhu povinné školní docházky pominuly důvody pro zařazení dítěte do školy zřízené při dětském domově, je dítě na základě žádosti ředitele dětského domova se školou zařazeno do školy, která není součástí dětského domova se školou. Nemůže-li se dítě po ukončení povinné školní docházky pro pokračující závažné poruchy chování vzdělávat ve střední

škole mimo zařízení nebo neuzavře-li pracovněprávní vztah, je přeřazeno do výchovného ústavu.

Výchovný ústav

Výchovný ústav pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.

Výchovné ústavy se zřizují odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou a uloženu ochrannou výchovou, popřípadě jako výchovný ústav nebo výchovná skupina pro děti, které jsou nezletilými matkami, a jejich děti, nebo pro děti, které vyžadují výchovně léčebnou péči.

Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě mladší 15 let, má-li uloženu ochrannou výchovu, a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Výjimečně, v případech zvláště závažných poruch chování, lze do výchovného ústavu umístit i dítě s nařízenou ústavní výchovou starší 12 let.

5. PŘÍKLADY ŘEŠENÍ DELIKVENCE V ZAHRANIČÍ

5.1 Projekty podporují vstup na trh práce

Pro mládež neschopnou plnit standardní podmínky vzdělávacího systému a je zde proto vyšší riziko kriminality se v západní Evropě zkouší programy, které si kladou za cíl přivést mladé lidi k běžným formám společenského uplatnění. Tyto programy jsou se snaží být nerepresivní a pro mládež přijatelné. Uvádím některé z těchto projektů.

V Rotterdamu je realizován projekt, který se zaměřuje na klienty, u nichž je vysoká pravděpodobnost selhání v běžném vzdělávacím systému. Základními cíly projektu je:

- zmenšit počet dětí, které nedokončí své vzdělávání,
- zlepšení spolupráce vzdělávacího systému se zaměstnavateli,
- zvýšit pružnost vzdělávacího systému a zavést postupy, odpovídající potřebám rizikové mládeže.

Klienty pro účast na projektu vybírají pedagogové škol, obvykle jde o žáky, kterým hrozí propadnutí. Těmto dětem jsou vyhledávána vhodná místa pro praktický výcvik v menších podnicích.

Holandský projekt ministerstva školství si klade za cíl zabránit tomu, aby mládež vypadávající ze vzdělávacího systému zůstávala „vyset ve vzduchu“. Cílem je posílit odpovědnost škol za osudy dětí posílením vazeb mezi školami a průmyslem. vybrány jsou malé podniky. Principem je zpětné učení, kdy učni zjišťují v praxi, jaké teoretické vědomosti jsou jim prospěšné a ty jsou jim potom vzdělávacími institucemi poskytovány.

5.2 Policejní ochraňování komunity

Výkon policejní služby u nás se chápe většinou jako řešení nastalé situace. Zahraníční zkušenosti ukazují, že ke konfliktu se zákonem nemusí dojít, je-li území předem dostatečně a zřetelně opanováno policií. Policie ovšem musí přistupovat k občanovi diferencovaně, mít znalost prostředí a lidí s dobrými kontakty na obyvatele a být nekompromisní v případech, kdy dochází k zjevnému porušování zákona. Policejní práce musí být kombinací represivních zásahů a sociální práce. Policisté nesmí být nevděční k drobným přestupkům a musí být v teritorii vidět.

PRAKTICKÁ ČÁST

1. CÍL

Cílem mé práce je zmapovat rodinné zázemí dětí, žáků osmých a devátých tříd ZŠ, jejich zájmy, trávení volného času a informovanost rodičů v této oblasti, patologii chování, delikvenci a zkušenosti s ní. Objasnit faktory, které se podílejí na vzniku patologického chování a následně vedou u této skupiny i k projevům delikvence ve všech formách. Chtěla bych zjistit, jaký podíl na této skutečnosti má angažovanost rodičů a do jaké míry žáci hodnotí zájem rodičů o sebe. Odhalit, jak se na patologickém chování může podílet vliv rodinného prostředí, využití volného času, případně jiné skutečnosti. Výsledky budou porovnány s hypotézami uvedenými v následující části.

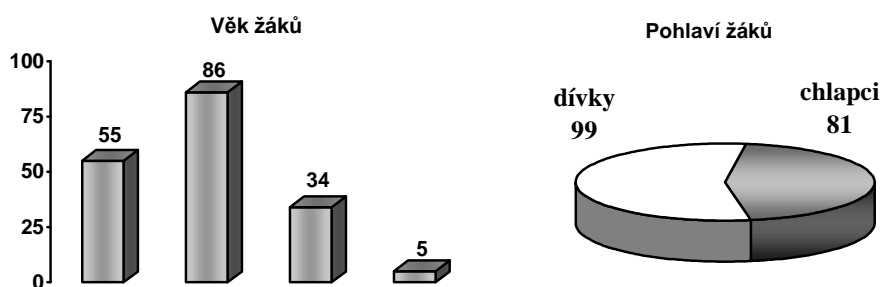
2. HYPOTÉZY

Pro svou práci jsem si stanovila několik hypotéz:

- I. U dětí, které vyrůstají v plně funkční rodině, se méně objevují patologické prvky chování.
- II. Děti z rodin, kde jsou stanovena pravidla pro trávení volného času vykazují méně často závadové chování.
- III. V osmé a deváté třídě základní školy se děti setkávají se šikanou.

3. VÝZKUMNÝ VZOREK

Výzkumu jsem provedla na třech základních školách v regionu Jindřichův Hradec. Celkem jsem oslovila 180 žáků osmých a devátých tříd základních škol. 95 žáků navštívilo 8. třídu základní školy a 85 žáků bylo z 9. tříd základní školy. Šetření bylo předem projednáno s vedením škol. Dotazník vyplnili všichni oslovení žáci, po předchozím vysvětlení, anonymně, bez přítomnosti učitele. Vyplňování jsem byla osobně přítomna. První a druhá otázka byla zaměřena na věk a pohlaví respondentů. Odpovědi žáků zaznamenávám ve výsledcích výzkumu, pro přehlednost je uvádím v této kapitole graficky.

4. DOTAZNÍK

Pro provedení svého výzkumu a ověření hypotéz jsem zvolila formu dotazníku. Dotazník je můj vlastní, nestandardizovaný. Před vyplňování dotazníku jsem žákům dala instrukce ústně. Dotazník je vyplňován anonymně. Dotazovaní zvolenou odpověď zaškrtavají, v případě otevřených otázek doplňují svou odpověď na vyznačené místo.

Dotazník se skládá z 33 otázek. 25 otázek je uzavřených, respondenti volili pouze jednu z nabízených odpovědí, 7 otázek je polouzavřených, respondenti měli možnost vedle výběru z nabízených odpovědí zvolit také vlastní varianty a jedna otázka je otevřená, dotazuje se na věk dítěte. Dotazník, je tématicky rozdělen do čtyř okruhů. Které korespondují se stanovenými hypotézami.

Vzor dotazníku je uveden v příloze č.1, příklad vyplněného dotazníku v příloze č. 2.

V první etapě jsem provedla předvýzkum. Nejdříve jsem sestavila dotazník, který jsem si v předvýzkumu ověřila na malém vzorku dětí. Tento dotazník jsem vyhodnotila a na jeho základě jsem vytvořila nový dotazník, ve kterém jsem odstranila některé nedostatky, například nepřesnosti ve formulaci otázek, vedoucí k jejich nesrozumitelnosti pro děti a otázky na které děti odpovídaly nejednoznačně. Zúžila jsem množství otevřených otázek, aby odpovědi šlo lépe vyhodnocovat. Odstranila jsem otázky, jejichž přínos pro ověření hypotéz byl nulový. Na základě takto získaných poznatků jsem vytvořila nový dotazník, který jsem ve výzkumu použila.

5. METODIKA

V prvním okruhu vedle pohlaví a věku respondentů (otázky 1-2) mapuji rodinné zázemí žáků – vztahy mezi dětmi a rodiči, zájem rodičů o děti a dohled nad dětmi (otázky 3-12). Tento okruh samostatně vyhodnocuji v jeho závěru a definuji dvě skupiny respondentů. První skupinu tvoří děti, u kterých lze z odpovědí předpokládat, že rodina je funkční tu to skupinu v grafu označuji jako „funkční rodinu“. Druhou skupinou jsou děti z rodin, které v některých oblastech vykazují nedostatky nebo nejsou plně funkční. Tuto skupinu v grafu označuji zjednodušeně jako „nefunkční rodinu“.

Druhý okruh otázek (otázky 13-19) se zabývá trávením volného času dětí. Zjišťuje, co děti ve volném čase dělají, jaká mají pravidla a jak se rodiče angažují při kontrole. Tento okruh v jeho závěru opět samostatně vyhodnocuji a definuji skupinu dětí, které jsou rodiči kontrolovány a mají stanovená pevná pravidla. Tuto skupinu v grafu označuji „pravidla“ Skupinu dětí, které nejsou rodiči kontrolovány nebo jen minimálně a děti tráví volný čas méně hodnotným způsobem nebo převážně v partě označuji „bez pravidel“.

Třetí okruh otázek (otázky 20-27) je zaměřen na sociální patologii a delikvenci. Mapuje problematiku alkoholismu a nikotinismu dětí, tedy jevy, jež jsou v současnosti předmětem společenského zájmu. Dále se zabývám projevy neagresivní a agresivní delikvence.

Čtvrtý okruh tvoří otázky v závěru dotazníku (otázky 28-33). Chtěla jsem zjistit, jaké mají děti zkušenosti se šikanou, jaký k ní mají postoj a co o ní vědí.

Výsledky šetření jsem zpracovala do tabulek. Přesná formulace otázek je v číslovaném nadpisu každé tabulky. Texty v tabulkách jsou pro přehlednost ve zjednodušené podobě. V závěru I. a II. okruhu otázek je vyhodnocení celého tematického celku. Výsledky jsou popsány a znázorněny v podobě výsečových grafů.

Ve třetím okruhu otázek jsou již výsledky uváděny v tabulkách dle skupin, definovaných v I. a II. okruhu otázek. Závěr tohoto III. okruhu tvoří souhrnná tabulka a grafy.

Čtvrtý okruh otázek zpracovávám do tabulek, pracuji se souborem všech respondentů, některé výsledky zvýrazňuji graficky.

6. VÝSLEDKY VÝZKUMU A JEJICH ANALÝZA

Děti byly před vyplňováním dotazníku instruovány, že pod pojmem rodič mohou uvádět i nevlastní rodiče, žijící ve společné domácnosti, popřípadě partnery rodičů, kteří se podílejí na výchově.

1. Jsem:

Pohlaví	počet	%
Chlapec	81	45,0
Dívka	99	55,0

Z tohoto zjištění vyplynulo, že ve zkoumaném vzorku jsou obě pohlaví zastoupena relativně stejně.

2. Věk:

Věk	počet	%
13	55	30,6
14	86	47,8
15	34	18,9
16	5	2,8

Nejpočetněji je zastoupena věková skupina žáků ve věku 13 a 14 let - 78,4%.

3. Bydlíš s oběma rodiči?

Oba rodiče	počet	%
Ano	135	75,0
Ne	45	25,0

Otázku jsem žákům při vyplňování vysvětlila. Otázka byla úmyslně volena tak, aby žáci nemuseli uvádět, zda žijí v rodině s vlastními rodiči. Přesnější formulaci „zda žijí v úplné rodině s biologickými rodiči“ jsem nepoužila, neboť předpoklá-

dám, že vliv nevlastního rodiče, popřípadě partnera má pro výchovu dítěte srovnatelný potenciál. 75% dotazovaných žije v rodině, kde jsou zastoupeni oba partneři.

4. Máš sourozence?

sourozenci	počet	%
Ne	13	7,2
Jeden	133	73,9
Více	34	18,9

Žáci mají nejčastěji jednoho sourozence. Nejméně je dětí, které vyrůstají v rodině osamocené.

5. S problémy se svěřuješ nejčastěji?

Problémy svěřuji	počet	%
Rodičům	108	60,0
Kamarádům	29	16,1
Někomu jinému	36	20,0
Nesvěřuji se	7	3,9

Děti mohly volit pouze jednu z možností, výběr mohly doplnit vlastní volbou. Jinou osobou, které se děti svěřují byli nejčastěji prarodiče (24 respondentů), další skupinou byli učitelé (8 respondentů) a ostatní příbuzní (4 respondenti). Jinou variantu děti nezvolily. 60 % dětí své problémy svěřuje rodičům. Pouze 7 dětí nemá důvěru k nikomu.

6. Trávíš s rodiči hodně volného času?

Volný čas s rodiči	počet	%
Ano	57	31,7
Občas	85	47,2
Ne, nemají čas	33	18,3
Ne, nechci	5	2,8

Většina dětí tráví volný čas s rodiči alespoň občas. Každé páté dítě uvádí, že volný čas s rodiči netráví proto, že na ně rodiče nemají čas.

7. Když dostaneš špatnou známku, jak reagují rodiče?

Reakce na známku	počet	%
Nevadí jim to	13	7,2
Agresivní	41	22,8
Zákazy	96	53,3
Jinak	30	16,7

V tabulce jsem pro přehlednost uvedla reakci agresí, je tím míněna agrese verbální i neverbální. Většina rodičů reaguje na špatný prospěch různými zákazy. Jako jinou reakci žáci volili pouze to, že se s nimi rodiči nebaví. Přestože jde z psychologického pohledu o pasivní agresi, ponechávám tuto odpověď samostatně.

8. Pomáháš doma s úklidem (mimo svých osobních věcí)?

Pomoc s úklidem	počet	%
Ano, pravidelně	60	33,3
Ne	20	11,1
Občas	96	53,3
Nežádají to po mně	4	2,2

Třetina dětí doma pravidelně uklízí, většinou tuto odpověď volily dívky. Téměř každé sedmé dítě doma nemusí uklízet.

9. Zajímají se rodiče o tvůj prospěch?

Kontrola prospěchu	počet	%
Pravidelně	40	22,2
Občas	128	71,1
Ne	12	6,7

Nejčastěji děti uvádějí, že jim rodiče kontrolují prospěch pouze nepravidelně. Dvanáct dětí má pocit, že se rodiče o jeho prospěch nezajímají.

10. Kontrolují rodiče tvou přípravu do školy?

Kontrola přípravy	počet	%
Pravidelně	22	12,2
Občas	124	68,9
Ne	16	8,9
Nepřipravuji se	18	10,0

Pouze každé osmé dítě uvádí, že je jeho příprava do školy rodiči pravidelně kontrolována. Téměř každé páté dítě se do školy nepřipravuje, nebo ho rodiče nekontrolují.

11. Myslíš si, že si s rodiči důvěřujete?

Vzájemná důvěra	počet	%
Ano	108	60,0
Ne	15	8,3
Nevím	57	31,7

Téměř třetina dětí si není v otázce důvěry mezi nimi a rodiči jistá. Patnáct dětí má pocit, že si s rodiči navzájem nedůvěřuje.

12. Musíš rodičům říkat, za co utratíš kapesné?

Kontrola kapesného	počet	%
Ano	28	15,6
Ne	125	69,4
Nedostávám	27	15,0

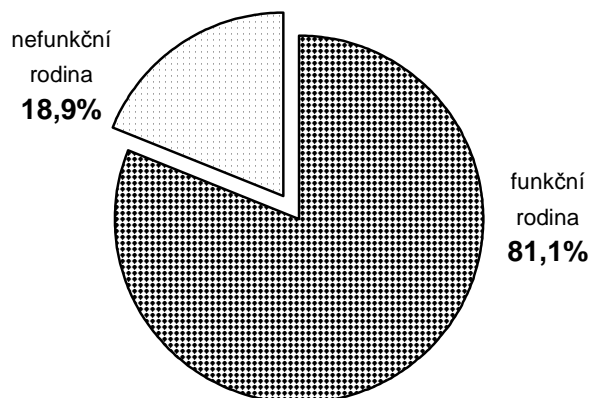
Většina rodičů nekontroluje, za co jejich děti utratí kapesné. Každé sedmé dítě kapesné nedostává.

VYHODNOCENÍ I. OKRUHU OTÁZEK

V otázkách 5 – 12, které zjišťovaly, zda mezi rodiči a dětmi panuje důvěra a rodiče se o děti zajímají a pravidelně je kontrolují odpovědělo vždy kladně 10 dětí. Naopak naprostý nezájem rodičů uvádí 6 dětí. Převážně kladně, zda je zájem rodičů a kontrola z jejich strany alespoň nepravidelná odpovědělo 136 dětí. 28 dětí odpovědělo převážně záporně nebo neznalo odpověď.

V rodinách, které plní svou funkci vyrůstá 146 dotazovaných – 81,1 %.

V rodinách, které nejsou plně funkční vyrůstá 34 dětí – 18,9 %.

13. Za co utratíš nejméně peněz?

Útrata	počet	%
Kultura, sport, zábava	110	61,1
Koníčky	20	11,1
Jídlo, laskominy	35	19,4
Alkohol, cigarety	10	5,6
Jiné	5	2,8

Na tuto otázku odpovídaly i děti, které v předchozí otázce odpověděly, že nedostávají od rodičů kapesné, neboť při vyplňování uvedly, že peníze dostávají od rodičů na konkrétní požadavek. Téměř tři čtvrtiny dětí utratí své příjmy za kulturu, sport, zábavu a koníčky. Vzhledem k věku dětí považuji za zarážející, že deset respondentů uvádí největší útratu za alkohol a cigarety. Jako jinou útratu uvedly děti spoření a 2 děti nákup dárků.

14. Co děláš nejčastěji ve volném čase?

Co ve volném čase	počet	%
sledují televizi, video	70	38,9
hrají si na počítači	41	22,8
toulám se s přáteli	30	16,7
sportuji, navštěvuji kroužky	32	17,8
jiný způsob	7	3,9

60% dětí tráví volný čas u televize, nebo u počítače. Pouze každé šesté dítě navštěvuje zájmový kroužek, nebo pravidelně sportuje. Stejný počet dětí se ovšem pouze toulá s přáteli. Jiný způsob trávení volného času zvolilo sedm dětí, všechny uvedly, že se připravují na vyučování.

15. Trávíš volný čas v partě?

Parta	počet	%
Ano, často	27	15,0
Občas	75	41,7
Ne	78	43,3

Překvapilo mě, kolik dětí tráví volný čas mimo vrstevnickou skupinu – celkem 43,3% dětí. Volný čas převážně s partou nebo kamarády tráví každé sedmé dítě.

16. Jsi spokojen s tím jak trávíš volný čas?

Hodnocení volného času	počet	%
Ano	151	83,9
Ne	29	16,1

Naprostá většina dětí spokojena s tím, jak tráví svůj volný čas. U dětí, které nejsou spokojeny, jsem porovnávala jejich odpovědi v otázce č. 15. Tyto děti odpověděly nejčastěji, že tráví volný čas občas v partě (22 dětí).

17. Zajímají se rodiče s kým se stýkáš?

Kontrola kontaktů	počet	%
Ano	59	32,8
Ne	25	13,9
Občas	96	53,3

Více než polovina dětí uvádí, že se rodiče zajímají o to s kým se stýkají pouze občas. Každé sedmé dítě uvádí, že rodiče se nezajímají o to s kým se stýká.

18. Vědí rodiče, jak trávíš volno?

Kontrola trávení volna	počet	%
Ano	110	61,1
Ne	21	11,7
Nevím	49	27,2

Ve srovnání s odpověďmi na otázku č. 17, zůstává téměř stejně početná skupina dětí, které rodiče nekontrolují ve volném čase - 21 dětí, u otázky č. 17 se rodiče nezajímali s kým tráví dítě volný čas ve 25-ti případech.

19. Určují rodiče, přesný čas kdy se máš vrátit večer domů?

Návrat domů	počet	%
Ano, přesně	108	60,0
Ne	19	10,6
obecně	53	29,4

Otázku jsem úmyslně volila tak, aby z odpovědí bylo zřejmé, zda rodiče stanovují přesná pravidla pro návrat domů, nebo návrat určují pouze obecně (například „až se setmí“ apod. Z odpovědí vyplynulo, že tuto volnou formu volí až třetina rodičů.

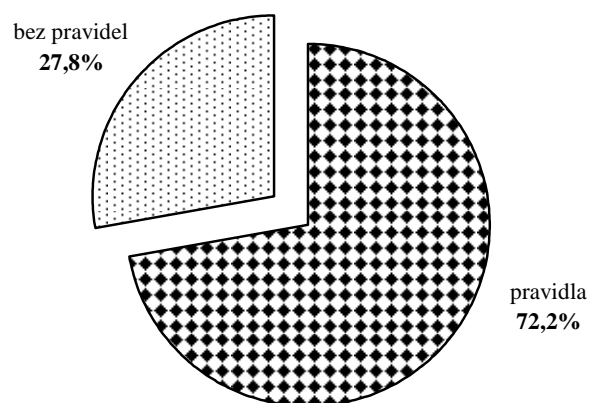
VYHODNOCENÍ II. OKRUHU OTÁZEK

V otázkách 13 – 19, které zjišťovaly, jakým způsobem děti tráví své volno, zda mají stanovena pravidla a tato jsou rodiči kontrolována. Otázky 13 - 16 se ptaly na způsob trávení volného času. Na to jaká mají pravidla a jak jsou tato pravidla kontrolována se zaměřily otázky 17 – 19. Zda jsou rodiči kontrolovány odpovědělo vždy kladně 51 dětí. Naopak jakým způsobem tráví děti volný čas nekontrolují rodiče u 20-ti respondentů. Převážně kladně, zda mají stanovená pravidla a jsou ro-

diči kontrolovány alespoň nepravidelně odpovědělo 79 dětí. 30 dětí odpovědělo převážně záporně nebo neznalo odpověď.

Rodiče určují pravidla trávení volného vždy nebo poměrně často 130 dotazovaných – 72,2 %.

Bez dohledu nebo jen s minimální kontrolou tráví volný čas 50 dětí – 27,8 %.

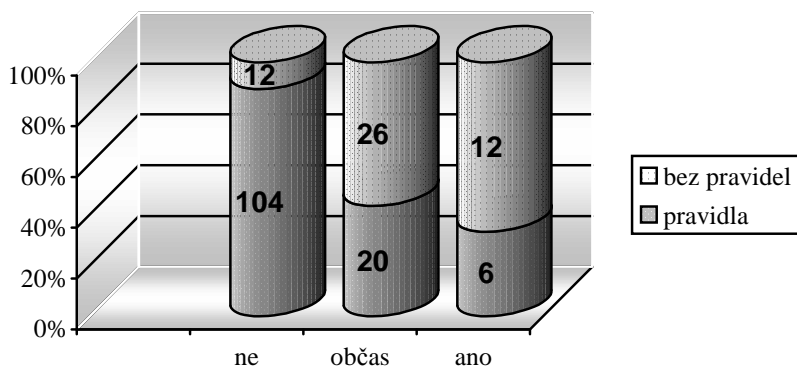
Otázky č. 20 – 26 tvoří III.okruh otázek. V tabulkách uvádím procenta vždy pro jednu definovanou skupinu dětí. Četnost skupiny je vyjádřena vždy za označením. Okruh uvozují dvě otázky, které přímo nesouvisí s delikvencí dětí – kouření (nikotinismus) a užívání alkoholu. Závislostní chování zmiňuji v teoretické části jako jeden z projevů asociálního chování. Domnívám se že do tohoto tématického do okruhu patří, odpovědi vyhodnocuji i graficky samostatně.

20. Kouříš?

Skupiny	Kouření	počet	%
Všichni respondenti (180)	Ano	18	10,0
	Ne	130	72,2
	Občas	32	17,8
Pravidla (130)	Ano	6	4,6
	Ne	104	80,0
	Občas	20	15,4
Bez pravidel (50)	Ano	12	24,0
	Ne	26	52,0
	Občas	12	24,0

Kouření dětí na základní škole považuji za negativní společenský jev. Kouření sice nelze označit za delikventní chování, ale je klasifikováno jako asociální chování, proto jsem tuto otázku do výzkumu zařadila. V tabulce tento jev srovnávám pouze v rámci skupiny definované ve II. okruhu otázek, tedy děti, které mají, či nemají stanovená pravidla trávení volného času a jejich kontrolu. Odpovědi dětí ukazují, že kontrola rodičů s kým a jak tráví dítě volný čas má pozitivní vliv na předcházení vzniku nikotinismu, jako závislostního chování. 80% dětí s pravidly a kontrolou nekouří vůbec, děti, které nejsou kontrolovány ve volném čase nekouří pouze v polovině případů.

kouření dětí

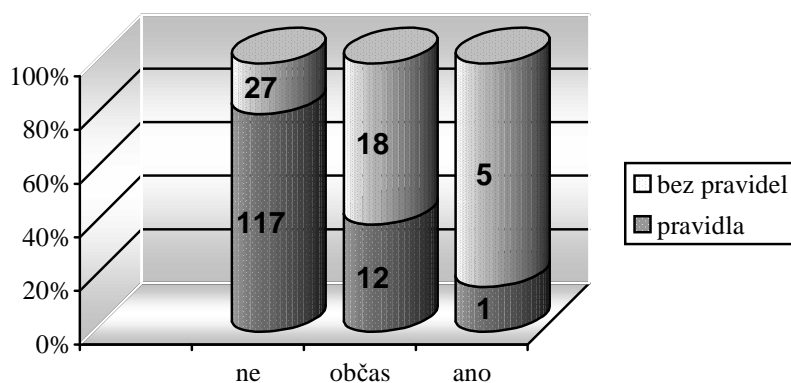
21. Piješ alkohol včetně piva?

Skupiny	Pití alkoholu	počet	%
Všichni respondenti (180)	Ano	6	3,3
	Ne	144	80
	Občas	30	16,7
Pravidla (130)	Ano	1	0,8
	Ne	117	90,0
	Občas	12	9,2
Bez pravidel (50)	Ano	5	10,0
	Ne	27	54,0
	Občas	18	36,0

Důvody k zařazení této otázky byly stejné, jako u otázky č. 22. Při zpracovávání tohoto dotazníku proběhly v médiích alarmující zprávy o alkoholismu dětí, což mě utvrdilo v tom, že jsem tuto otázku správně zařadila. Alkoholismus této věkové skupiny respondentů považuji v rámci sociální patologie za jev hraničící s klasifikací asociálního chování. Jako závažný se mi jeví fakt, že ze 180 respondentů ve věku 13 až 16 let, šest dětí uvádí, že konzumuje alkohol častěji. Také v této tabulce konzumaci alkoholu srovnávám pouze v rámci skupiny definované ve II. okruhu

otázek, tedy děti, které mají, či nemají stanovená pravidla trávení volného času a jejich kontrolu. Každé desáté dítě, které tráví volný čas nekontrolovaně, pije alkohol. K občasnému pití se v této skupině přiznává 4x více dětí, než je tomu ve skupině s pravidly a kontrolou volného času.

pití alkoholu

22. Byl (a) jsi někdy za školou?

Skupiny	záškoláctví	počet	%
Všichni respondenti (180)	Ne	117	65,0
	Jednou	54	30,0
	Často	9	5,0
Funkční rodina (146)	Ne	105	71,9
	Jednou	40	27,4
	Často	1	0,7
Nefunkční rodina (34)	Ne	12	35,3
	Jednou	14	41,2
	Často	8	35,5
Pravidla (130)	Ne	90	69,2
	Jednou	38	29,2
	Často	2	1,5
Bez pravidel (50)	Ne	27	54,0
	Jednou	16	32,0
	Často	7	14,0

Na záškoláctví se významnou měrou podílí atmosféra rodiny a její fungování, resp. nefunkčnost. U nefunkčních rodin má problémy se záškoláctvím 35,5 % dětí. Podobný výsledek jsem zjistila u rodičů, kteří své děti nekontrolují. Zde má problémy se záškoláctvím každé sedmé dítě.

Na docházku do školy mají srovnatelný vliv funkčnost rodiny i stanovená pravidla pro trávení volného času dětí.

23. Utekl (a) jsi někdy z domova?

Skupiny	Útěk	počet	%
Všichni respondenti (180)	Ne	174	96,7
	Ano	6	3,3
Funkční rodina (146)	Ne	144	98,6
	Ano	2	1,4
Nefunkční rodina (34)	Ne	30	88,2
	Ano	4	11,8
Pravidla (130)	Ne	127	97,7
	Ano	3	2,3
Bez pravidel (50)	Ne	47	94
	Ano	3	6,0

Z domova uteklo šest dětí z celkového počtu dotazovaných. Na útěky z domova má velký vliv funkčnost rodiny. Z rodin, které řádně nefungují utekly čtyři děti, což je ale každé osmé dítě z této skupiny. Počet dětí, které utekly z rodin, jež mají určená pravidla pro trávení volného času je stejný, jako z rodin, která tato pravidla neurčují. Vzhledem k počtu dětí ve srovnávaných skupinách, dochází k útěkům z rodin, kde nejsou pravidla stanovena 3x častěji.

24. Mluvíš vždy pravdu?

Skupiny	Pravdomlupnost	počet	%
Všichni respondenti (180)	Ano	92	51,1
	Ne	15	8,3
	Občas	73	40,6
Funkční rodina (146)	Ano	85	58,2
	Ne	9	6,2
	Občas	52	35,6
Nefunkční rodina (34)	Ano	7	20,6
	Ne	6	17,6
	Občas	21	61,8
Pravidla (130)	Ano	60	46,2
	Ne	10	7,7
	Občas	60	46,2
Bez pravidel (50)	Ano	32	64,0
	Ne	5	10,0
	Občas	13	26,0

Polovina všech dotazovaný uvádí, že mluví vždy pravdu. Pravdomluvnější jsou děti s funkčních rodin 58,2%. U opačné skupiny mluví pravdu pouze každé páté dítě. Děti vyrůstající v rodinách s pravidly a kontrolou volného času se častěji uchylují k občasné lži 46,2%. Opačná skupina vykazuje výsledek 26%. Nabízí se vysvětlení, že vzhledem k svému věku mají občas potřebu se vyhnout stanoveným pravidlům. Řešení občasného lhaní v těchto rodinách jsem nezkoumala. Lepšího výsledku dosáhla tato skupina v odpovědi „nemluví pravdu“ 7,7%, u opačné skupiny takto odpovídalo 10% dětí. Výsledky naznačují, že atmosféra rodiny a její funkčnost vede děti k důvěře v rodiče a dospělé, neboť jsem tuto otázku neomezila pouze na pravdomlupnost v rodině a tyto děti téměř 3x častěji mluví pravdu, než děti z nefunkčních rodin.

25. Ukradl(a) jsi někdy něco?

Skupiny	Krádeže	počet	%
Všichni respondenti (180)	Ano, jednou	20	11,1
	Ne	145	80,6
	Ano často	15	8,3
Funkční rodina (146)	Ano, jednou	5	3,4
	Ne	138	94,5
	Ano často	3	2,1
Nefunkční rodina (34)	Ano, jednou	15	44,1
	Ne	7	20,6
	Ano často	12	35,3
Pravidla (130)	Ano, jednou	4	3,1
	Ne	125	96,2
	Ano často	1	0,8
Bez pravidel (50)	Ano, jednou	16	32,0
	Ne	20	40,0
	Ano často	14	28,0

Dětí, které nikdy nic neukradly je 80,6%. Děti z funkčních rodin se dopustily krádeže drobnosti pouze 5x, tři děti uvádí, že kradou často. U nefunkčních rodin pouze každé páté dítě nic neukradlo, více než třetina dětí kradе často (35,3%). Děti, které nejsou ve volném čase kontrolovány kradly v 60% případů, často kradе více než čtvrtina dětí této skupiny (28%). Vliv dobrého rodinného zázemí a kontrola rodičů nad volným časem svých dětí jsou srovnatelné, nikdy nekradlo 94,5% dětí z funkčních rodin a 96,2% dětí z rodin, která mají stanovená pravidla trávení volného času a děti kontrolují.

26. Ublížil jsi někomu?

Skupiny	Ubližování	počet	%
Všichni respondenti (180)	Ano, sám(a)	46	25,6
	Ne	106	58,9
	V partě	28	15,6
Funkční rodina (146)	Ano, sám(a)	40	27,4
	Ne	89	61,0
	V partě	17	11,6
Nefunkční rodina (34)	Ano, sám(a)	6	17,6
	Ne	17	50,0
	V partě	11	32,3
Pravidla (130)	Ano, sám(a)	39	30,0
	Ne	86	66,2
	V partě	5	3,8
Bez pravidel (50)	Ano, sám(a)	7	14,0
	Ne	20	40,0
	V partě	23	46,0

Děti z funkčních rodin častěji uváděly, že někomu ublížily sami 27,4 %. V partě se takto chová pouze 11,6% dětí této skupiny. Každé třetí dítě z nefunkčních rodin už někomu ublížilo v partě nebo s kamarády. Výraznější je tento výsledek z pohledu kontroly a stanovení pravidel trávení volného času. Téměř polovina dětí ze skupiny, která nemá stanovena pravidla trávení volného času a není rodiči ve volném čase kontrolována, uvádí, že už někomu ublížila ve společnosti kamarádů nebo s partou. Podíl dětí, které na tuto otázku odpověděly záporně je z pohledu funkčních rodin i rodin s pravidly a dohledem volného času téměř srovnatelný. Překvapilo mne, že téměř polovina připouští ublížení jinému ať již individuálně, nebo ve společnosti jiných. Domnívám se, že to svědčí o vzrůstajícím násilí ve společnosti. Svou otázkou jsem nezjišťovala intenzitu a společenskou nebezpečnost násilí.

27. Poškodil(a) jsi někdy něco?

Skupiny	Poškozování	počet	%
Všichni respondenti (180)	Ano, sám(a)	35	19,4
	Ne	109	60,4
	V partě	36	20,0
Funkční rodina (146)	Ano, sám(a)	23	15,8
	Ne	102	69,9
	V partě	21	14,4
Nefunkční rodina (34)	Ano, sám(a)	12	35,3
	Ne	7	20,6
	V partě	15	44,1
Pravidla (130)	Ano, sám(a)	18	13,8
	Ne	96	73,8
	V partě	16	12,3
Bez pravidel (50)	Ano, sám(a)	17	34,0
	Ne	13	26,0
	V partě	20	40,0

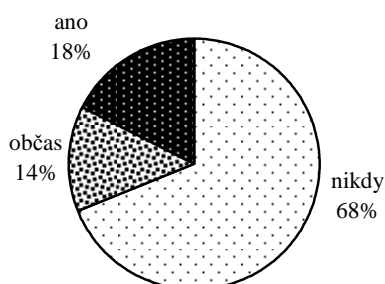
Děti jsem instruovala, že se ptám na úmyslné poškození něčí věci (majetku) i o poškozování věcí, u kterých se domnívají, že „nikomu nepatří“, například lavičky v parku, dopravní značky, ale i sprejstvi. 39,4% všech dětí přiznají, že již něco poškodily. Téměř 80% dětí z nefunkčních rodin uvádí, že již něco poškodily, častěji s kamarády nebo v partě - 44,1% dětí z této skupiny. Individuálně je to 35,3%. Děti z funkčních rodin tuto odpověď volily ve 30,2 %. Téměř shodně v případě individuálního činu a ve skupině. Velice podobné jsou výsledky, kdy skupiny člením podle toho, zda mají stanovena pravidla trávení volného času a děti jsou kontrolovány.

VYHODNOCENÍ III. OKRUHU OTÁZEK

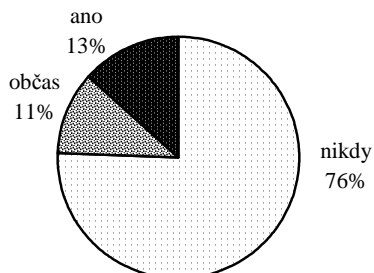
Odpovědi na otázky č. 20 – 26, které zjišťovaly sociální patologii, asociální chování (nikotinismus a alkoholismus (20 a 21) a delikvenci, jsem vyhodnocovala samostatně za celou skupinu respondentů a za skupiny definované v I. okruhu a ve

II. okruhu otázek. Porovнала jsem, do jaké míry je toto chování ovlivněno funkčností rodin, tedy skupiny definované na základě výsledků odpovědí v I. tématickém okruhu otázek a jakým způsobem je toto chování ovlivněno stanovením pravidel trávení volného času dětí a jejich kontrolou (II. okruh otázek). Výsledky uvádím v grafech. Kouření a alkoholismus jsem vyhodnotila samostatně, odpovědi do vyhodnocení delikventního chování nezapočítávám. Grafy jsou náležitě nade-psány.

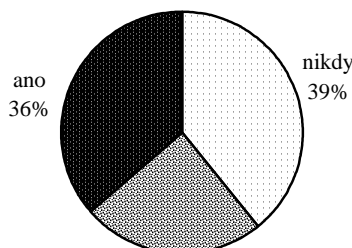
delikvence u všech respondentů

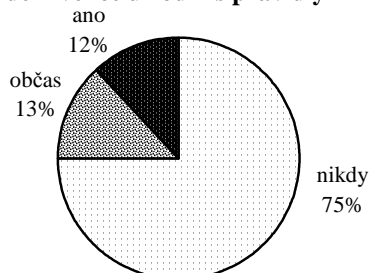
delikvence u funkčních rodin

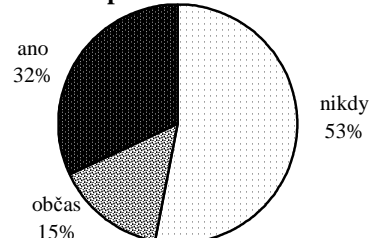
delikvence u nefunkčních rodin

delikvence u rodin s pravidly

delikvence u u rodin bez pravidel

28. Setkal(a) jsi se šikanou?

Kontakt se šikanou	počet	%
Ano	105	58,3
Ne	45	25,0
Neumím odpovědět	30	16,7

58,3% dětí se již v tomto věku se šikanou setkaly. Čtvrtina dětí se s šikanou nese-
tkala vůbec, 16,7% dětí si není jisto, zda šlo o šikanu.

29. Které z následujících projevů považuješ za šikanování?

Co je šikana	počet	%
Nadávání	50	27,8
Bití	171	95,0
Zesměšňování	86	47,8
Poškození věcí	168	93,3
Vymáhání peněz	180	100,0
Vymáhání svačiny	112	62,2
Něco jiného	140	77,8

Děti měly za úkol se vyjádřit ke všem otázkám. Děti jsem poučila, že i vyhrožová-
ní uvedeným skutkem mohou do odpovědi počítat. Mohly dopsat chování, které
považují za šikanu. Této možnosti využilo 140 dětí, které dále uváděly nucení k
psaní úkolů, posluhování, pomlouvání a zcizování věcí. Za šikanu jednoznačně
považují vymáhání peněz a bití. Tolerantní jsou u verbálních projevů šikany, nej-
výrazněji u nadávání, které za šikanu považuje pouze 27,8% dotázaných a také ze-
směšňování, které za šikanu považuje necelá polovina dětí - 47,8%.

30. Dochází ve škole k šikaně?

Šikana ve škole	počet	%
Ano	55	30,6
Ne	90	50,0
Nevím	35	19,4

Děti jsem poučila, že se dotazuji pouze na šikanu v průběhu pobytu ve škole, připustila jsem i dobu konzumace oběda a pobyt ve školní družině. Pouze polovina dětí uvádí, že ve škole k šikaně nedochází. 30,6% dětí šikanu ve škole zažilo 19,4% dětí si se šikanou ve škole není jisto.

31. Pokud ano, kde?

Šikana ve škole	počet	%
Na záchodě	16	29,1
V šatně	18	32,7
Na chodbě	10	18,2
Jinde	11	20,0

Na tuto otázku odpovídaly pouze děti, které v předchozí otázce uvedly, že se s šikanou ve škole setkaly – 55 dětí. Nejčastěji se šikana objevuje v šatně 32,7% dotázaných, téměř třetina se setkala se šikanou na záchodě – 29,1% dětí. Z odpovědí je zřejmé, že k šikaně dochází nejčastěji v ústraní (šatna a na záchodech) – celkem tyto prostory uvedlo 61,8% dotázaných. Odpověď „jinde“ jsem dále neupřesňovala.

32. Komu bys o šikaně řekl (a)?

Komu bys oznámil	počet	%
Rodičům	31	17,2
Učiteli	10	5,6
Kamarádovi	73	40,6
Nikomu	45	25,0
Někomu jinému	21	11,7

Respondenti mohli volit pouze jednu z nabízených možností, popřípadě doplnit vlastní odpověď. Nejmenší důvěru mají žáci v tomto věku k učitelům, šikanu by oznámilo učiteli pouze 10 dětí. Nejčastěji by se děti svěřily kamarádovi a nikomu by se nesvěřila čtvrtina dotázaných. Jako jinou osobu, komu by se svěřily děti uvedly starší sourozence 6,1% dotázaných a prarodiče 3,3 %. Dále to byli vedoucí kroužků a ostatní příbuzní.

33. Pomohl(a) bys někomu, kdo je šikanovaný?

Komu bys oznámil	počet	%
Ano	65	36,1
Ne, proč	115	63,9

36,1% dotázaných dětí uvádí, že by byly ochotny někomu, kdo je šikanovaný pomoci. Dvě třetiny dětí by nepomohly, a jako nejčastější odpověď uvedly v různých formulacích nezájem 41,1% respondentů a obavu z pronásledování a možnost šikanování 16,7%.

Odpovědi na tento okruh otázek jsou shrnuty při vyhodnocení třetí hypotézy.

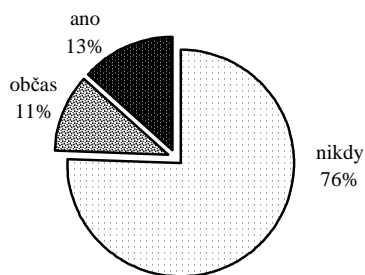
6. VYHODNOCENÍ HYPOTÉZ

I. U dětí, které vyrůstají v plně funkční rodině, se méně objevují patologické prvky chování.

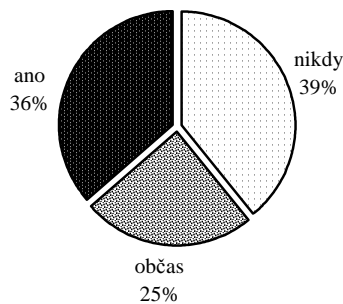
delikvence	Funkční rodina (146 dětí)		Nefunkční rodina (34 dětí)	
	Počet odpovědí	%	Počet odpovědí	%
Ne	663	75,7	80	39,2
Ojedinele	97	11,1	50	24,5
Častá	116	13,2	74	36,3

Pro názornost opakují grafy z vyhodnocení III. tématické okruhu odpovědí.

delikvence u funkčních rodin

delikvence u nefunkčních rodin

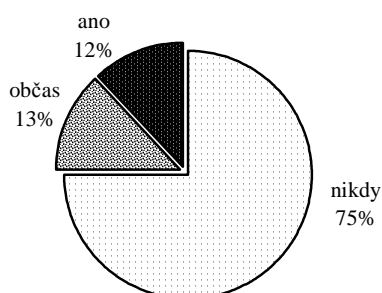
Hypotéza se dle zjištěných výsledků potvrdila. Respondenti z rodin, které jsem vyhodnotila jako méně funkční nebo nefunkční uvádějí, že se dopouštějí delikvence často téměř třikrát více než je tomu u rodin funkčních. Delikvence ojedinělá, nebo méně častá je u skupiny respondentů z méně funkčních nebo nefunkčních rodin více než dvakrát čtenější.

II. Děti z rodin, kde jsou stanovena pravidla pro trávení volného času vykazují méně často závadové chování.

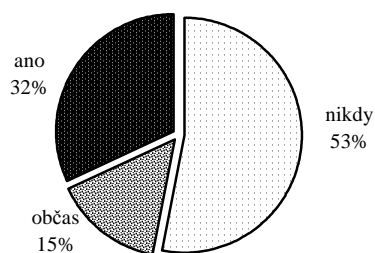
delikvence	Rodiny s pravidly a kontrolou volného času (130 dětí)		Rodiny bez pravidel a kontroly volného času (50 dětí)	
	Počet odpovědí	%	Počet odpovědí	%
Ne	584	74,9	159	53,0
Ojedinele	102	13,1	45	15,0
Častá	94	12,1	96	32,0

Pro názornost opakuji grafy z vyhodnocení III. tématické okruhu odpovědí.

delikvence u rodin s pravidly

delikvence u u rodin bez pravidel

Druhá hypotéza se dle zjištěných výsledků potvrdila. respondenti z rodin, které určují pravidla pro trávení volného času dětí a dodržování těchto pravidel pravidelně nebo často kontrolují vykazují méně často závadové chování. Delikvenci v dotazníku lze vysledovat u těchto dětí téměř 3x méně často, než je tomu u respondentů z rodin, které nemají pravidla dána a děti ve volném čase nekontrolují. Vedle delikvence jsem u těchto skupin sledovala i patologii závislostí, nikotinizmus a alkoholismus, také u tohoto chování odpovědi ukazují, že děti z rodin, která mají pravidla trávení volného času upravena vykazují výrazně lepší výsledky. Pravidelné kouření uvádí 4,6% dětí s kontrolou volného času, dětí bez kontroly je to

20%. U alkoholu je tento poměr 0,8% : 10%. Příležitostně pije alkohol 4x méně dětí z rodin s pravidly trávení volného času.

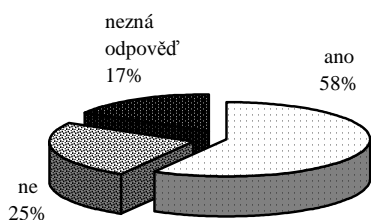
III. V osmé a deváté třídě základní školy se děti setkávají se šikanou.

Tato hypotéza se také potvrdila. Se šikanou se již setkala 58,3% dětí, žáků osmých a devátých tříd. Šikanu ve škole uvádí ve svých odpovědích 55 dětí – 30,6% dotázaných.

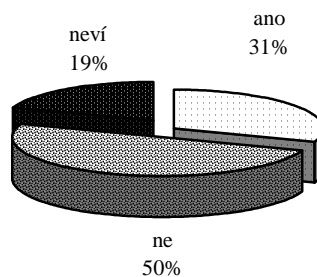
Kontakt se šikanou	počet	%
Ano	105	58,3
Ne	45	25,0
Neumím odpovědět	30	16,7

Šikana ve škole	počet	%
Ano	55	30,6
Ne	90	50,0
Nevím	35	19,4

zkušenost se šikanou

šikana ve škole

7. ZÁVĚRY PRAKTICKÉ ČÁSTI

Tématem práce je „Projevy delikvence na ZŠ a možnosti převýchovy mladistvých delikventů“. Výzkum byl prováděn na školách v regionu Jindřichův Hradec. Pro účely této práce byl respondentům předložen k vyplnění dotazník, který jsem sestavila tak bylo možno vyhodnotit čtyři tématické celky, které by korespondovaly s hypotézami.

V odborné literatuře a veřejně publikovaných článcích (získaných s využitím internetu) jsem zjistila, že ve společnosti je velký problém s agresivitou dětí. Pedagogové také poukazují z vlastní zkušenosti na fakt, že děti a mládež netráví volný čas plnohodnotně. Rovněž se v literatuře objevují názory, že nejpalčivějším projevem rizikového chování dětí a mládeže je zneužívání návykových látek, zejména takzvaně společensky tolerovaných – nikotin a alkohol.

Tyto poznatky mne vedly k formulaci tří hypotéz. Pokusila jsem se zjistit, jak se na vzniku patologického chování, zejména delikvence, podílí atmosféra rodiny a jaký vliv na delikvenci a také vznik závislostí na alkohol a nikotin má kontrola volného času dětí. Předpokládala jsem, že dobře fungující rodina s kvalitními interpersonálními vztahy a kontrola a stanovení pravidel trávení volného času dětí příznivě ovlivňuje patologii chování, vznik závislostí a delikvenci dětí. Tyto hypotézy se potvrdily.

Často diskutovaným problémem ve společnosti je šikana již na základních školách. Chtěla jsem zjistit, zda žáci ve věku respondentů mají již vlastní zkušenosti se šikanou, zda lze vysledovat šikanu ve školách. Předpokládala jsem, že většina dětí se s šikanou setkala. Takto získaný údaj jsem statisticky vyhodnotila. Hypotéza se mi potvrdila. Informativně jsem se zajímala v souvislosti se šikanou, jaké k ní žáci mají postoje a co za šikanu považují. Děti většinou chápou šikanu jako neverbální agresi, kterou by nejčastěji řešili ve vrstevnické skupině. Značná část dětí uvádí, že

by šikanovanému nepomohly buď z nezájmu, nebo z obavy z pronásledování. Dospělým autoritám – rodičům a učitelům by se s šikanou svěřil pouze každý pátý respondent.

ZÁVĚR

Závěrem mé diplomové práce bych se chtěla zamyslet nad otázkou snížení hranice trestní zodpovědnosti. Tato otázka je velice aktuální a velmi často diskutována. Z mého výzkumu vyplývá, že děti již na základních školách se s patologickými jevy setkávají a samy je páchají. Je tedy zřejmé, že počet trestných činů mladistvých a jejich brutalita stále roste. Jsem přesvědčená, že lidé od čtrnácti let dobře vědí co dělají a také dobře vědí, že dělají, co se dělat nesmí. Dokazuje to jak můj výzkum na základních školách, tak i má vlastní zkušenost z výchovného ústavu, kde se s mladistvými delikventy setkávám. Proto souhlasím s názory, které hranici trestní zodpovědnosti z patnácti let na čtrnáct schvalují.

Dále bych se měla zamyslet nad otázkou možnosti převýchovy mladistvých delikventů. Ze své praxe vím, že procento převýchovy mladistvých delikventů, kteří žijí nebo žili ve výchovném ústavu, je velmi nízké. Na základě mého výzkumu na základních školách mohu říci, že tam, kde selhává nebo již selhala při výchově rodina, kde nikdo tyto děti nenaučil základním návykům, dovednostem, morálce a hodnotám je převýchova velice obtížná. Z pohledu vychovatelky ve výchovném ústavu mohu uvést svůj názor, že převýchova člověka, který nikdy nepoznal žádný kladný vzor, který neměl žádné zázemí, který přecházel z ústavu do ústavu a páchání delikventních činů mu nepřišlo nijak špatné nebo mu přinášelo jakékoliv osobní potěšení, je velmi obtížná a prakticky nemožná. Proto se na převýchovu mládeže ve výchovném ústavu dívám jako na možnost poslední a ne příliš šťastnou..

Proto by otázka delikvence mládeže měla vzbuzovat zájem nejen na základních školách u pedagogů, výchovných poradců, ale i mezi širokou veřejností.

Velmi důležitá je prevence, odborná terapie a samozřejmě rodina, která má snad největší vliv na formování charakteru každého člověka.

Přesto že se jedná z mé strany o první samostatný průzkum a jsem si vědoma určité „nedokonalosti“, byla bych ráda, kdyby má diplomová práce pomohla všem, kteří pracují s mládeží.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. Čáp, J., Mareš, J.: Psychopatologie pro učitele. Portál, Praha 2001
2. Čáp, J.: Psychologie výchovy a vyučování. Karolinum, Praha 1993
3. Čáp, J.: Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy. ISV, Praha 1996
4. Čírtková, L.: Kriminální psychologie. Eurounion, Praha 1998
5. Edelsberger, L., Kábele, F.: Speciální pedagogika pro učitele 1. st. ZŠ. Státní pedagogické nakl., Praha 1988
6. Erb, H.: Násilí ve škole a jak mu čelit. Amulet, Praha 2000
7. Fontana, D.: Psychologie ve školní praxi. Portál, Praha 1997
8. Jedlička, R., Klíma, P., Kořa, J., Němec, J., Pilař, J.: Děti a mládež v obtížných životních situacích Themis, Praha 2004
9. Jedlička, R., Kořa, J.: Aktuální problémy výchovy: Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. Karolinum, Praha 1998
10. Jedlička, R.: Psychologická první pomoc v práci výchovného poradce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Praha 2000
11. Koudelková, A.: Psychologické otázky delikvence. Victoria Publishing, Praha 1995
12. Langmayer, J., Matějček, Z.: Psychická deprivace v dětství. Avicentrum, Praha 1974
13. Marešová, A.: Pachatelé trestných činů: K problematice jejich osobnosti a vybraných typologií. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1994
14. Martin, M., Altmanová - Greenwoodová, C.: Jak řešit problémy dětí se školou. Portál, Praha 1997
15. Matějček, Z.: O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Portál, Praha 1994
16. Matoušek, O., Kroftová, A.: Mládež a delikvence. Portál, Praha 2003
17. Matoušek, O.: Práce s rizikovou mládeží. Portál, Praha 1996

18. Matoušek, O.: Rodina jako instituce a vztahová síť. Sociologické nakladatelství, Praha 1997
19. Nekonečný, M.: Sociální psychologie. Academia, Praha 1999
20. Pelikán, J.: Výchova jako teoretický problém. Amonium, Ostrava 1995
21. Pelikán, J.: Základy empirického výzkumu. Karolinum, Praha 2004
22. Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J.: Pedagogický slovník. Portál, Praha 1998
23. Průcha, J.: Moderní pedagogika. Portál, Praha 1997
24. Říčan, P., Krejčířová, D.: Dětská klinická psychologie. Grada publishing, Praha 1997
25. Říčan, P., Vágnerová, M.: Dětská klinická psychologie. Avicentrum, Praha 1991
26. Říčan, P.: Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. Portál, Praha 1995
27. Říčan, P.: Psychologie osobnosti. Orbis, Praha 1975
28. Říčan, P.: Šikanování jako psychologický problém. Portál, Praha 1993
29. Sovák, M.: Nárys speciální pedagogiky. SPN, Praha 1980
30. Train, A.: Nejčastější poruchy chování dětí. Portál, Praha 2001
31. Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Portál, Praha 2004
32. Vágnerová, M.: Psychopatologie. Technická univerzita, Liberec 1995
33. Vyhláška, kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních č. 438, Sbírka zákonů, Praha 2006
34. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359, Sbírka zákonů, Praha 1999
35. Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů č 109. Sbírka zákonů, Praha 2002
36. Zoubková, I., Nikl, J., Černíková, V.: Kriminalita mládeže. Policejní akademie ČR, Praha 2001

37. <http://www.portal.cz/psycho>

PŘÍLOHY

Příloha č.1: Vzor nevyplněného dotazníku

Příloha č.2: Vzor vyplněného dotazníku

Příloha č. 1

Vzor nevyplněného dotazníku

1) Jsem:

- a) chlapec
- b) dívka

2) Věk:

.....

3) Bydlíš s oběma rodiči?

- a) ano
- b) ne

4) Máš sourozence?

- a) ne
- b) ano jednoho
- c) více

5) S problémy se svěřuješ nejčastěji?

- a) rodičům
- b) kamarádce, kamarádovi
- c) někomu jinému
- d) nesvěřuji se

6) Trávíš s rodiči hodně volného času?

- a) ano
- b) občas
- c) ne nemají čas
- d) ne, nechci

7) Když dostaneš špatnou známku, jak reagují rodiče?

- a) nevadí jim to
- b) nadávají, dostanu výprask
- c) mám zákazy
- d) jinak

8) Pomáháš doma s úklidem (mimo svých osobních věcí)?

- a) ano, pravidelně
- b) ne
- c) občas
- d) nežádají to po mně

9) Zajímají se rodiče o tvůj prospěch?

- a) pravidelně
- b) občas
- c) ne

10) Kontrolují rodiče tvou přípravu do školy?

- a) pravidelně
- b) občas
- c) ne
- d) nepřipravuji se

11) Myslíš si, že si s rodiči důvěřujete?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

12) Musíš rodičům říkat, za co utratíš kapesné?

- a) ano
- b) ne
- c) kapesné nedostávám

13) Za co utratíš nejvíc peněz?

- a) kultura, sport, zábava
- b) koníčky
- c) jídlo, laskominy
- d) alkohol, cigarety
- e) jiné

14) Co děláš nejčastěji ve volném čase?

- a) sleduji televizi, video
- b) hraji si na počítači
- c) toulám se s přáteli
- d) sportuji, navštěvuji kroužky, kulturní pořady
- e) jiný způsob

15) Trávíš volný čas v partě?

- a) ano, často
- b) občas
- c) ne

16) Jsi spokojen(a) s tím jak trávíš volný čas?

- a) ano
- b) ne

17) Zajímají se rodiče s kým se stýkáš?

- a) ano
- b) ne
- c) občas

18) Vědí rodiče, jak trávíš volno?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

19) Určují rodiče, přesný čas kdy se máš vrátit večer domů?

- a) ano přesně
- b) ne
- c) jenom obecně

20) Kouříš?

- a) ano
- b) ne
- c) občas

21) Piješ alkohol včetně piva?

- a) ano
- b) ne
- c) občas

22) Byl(a) jsi někdy za školou?

- a) ne
- b) zkusil(a) jsem to jednou
- c) často

23) Utekl(a) jsi někdy z domova?

- a) ano
- b) ne

24) Mluvíš vždy pravdu?

- a) ano
- b) ne
- c) občas

25) Ukradl(a) jsi někdy něco?

- a) ano, jednou (maličkost, žvýkačku v obchodě)
- b) ano, když nemám peníze, něco ukradnu
- c) ne, nikdy

26) Ublížil(a) jsi někomu?

- a) ano, sám(a)
- b) ne
- c) spolu s kamarády (s partou)

27) Poškodil(a) jsi někdy něco?

- a) ano
- b) ne
- c) spolu s kamarády (s partou)

28) Setkal(a) jsi se šikanou?

- a) ano
- b) ne
- c) neumím odpovědět

29) Které z následujících projevů považuješ za šikanování?

- a) nadávání
- b) bití
- c) zesměšňování
- d) poškození věcí
- e) vymáhání peněz
- f) vymáhání svačiny
- g) něco jiného.....

30) Dochází ve škole k šikaně?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

31) Pokud ano, kde?

- a) ve třídě
- b) na záchodě
- c) na chodbě
- d) jinde

32) Komu bys o šikaně řekl(a)?

- a) rodičům
- b) učiteli
- c) kamarádovi
- d) někomu jinému
- e) nikomu

33) Pomohl(a) bys někomu, kdo je šikanovaný?

- a) ano
- b) ne (proč).....